

TAMPEREEN YLIOPISTON JOHTAMISKORKEAKOULU
Oikeustieteiden laitos

Aku Korhonen

KATEKAUPPA – VELKOJAN OIKEUS JA VELVOLLISUUS

Pro gradu -tutkielma
Yritysjuridiikka
Tampere 2011

Tiivistelmä

Tampereen yliopiston johtamiskorkeakoulu

Oikeustieteiden laitos

KORHONEN, AKU: Katekauppa – velkojan oikeus ja velvollisuus

Pro gradu -tutkielma, IX + 60 sivua

Yritysjuridiikka

Tammikuu 2011

Tutkielma käsittelee velkojan oikeutta ja velvollisuutta irtaimen katekauppaan. Katekaupalla tarkoitetaan velkojan sopimuksen purkamisen jälkeistä kauppaa, jolla pyritään rajoittamaan hänelle syntyvää vahinkoa.

Katekaupan avulla voidaan suojella niin velkojan kuin velallisen intressejä. Velkoja pystyy katekaupalla turvaamaan oman liiketoimintansa jatkuvuuden, ja koska katekaupalla rajoitetaan velkojalle syntyvää vahinkoa, niin se on myös velallisen etu.

Tutkielmassa haetaan ratkaisua hinnanerokorvauksen määrittämiseen. Hinnanerolla tarkoitetaan alkuperäisen sopimuksen ja katesopimuksen hintojen erotusta, ja siitä suoritettavalla korvauksella kaupan purkanut osapuoli saa hyvityksen mahdollisesta markkinahintojen epädullisesta kehitymisestä.

Tutkielman tutkimusmenetelmä on pääosin lainopillinen, mutta siinä on myös vertailevan oikeustieteen elementtejä. Tutkielmassa on tarkoitus selvittää hinnanerokorvauksen määrittäminen ja sisältö kauppalain (27.3.1987/355) ja CISG:n (The United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Good) mukaan.

Katekauppa tulee ymmärtää toimivaa vaihdantaa edesauttavana järjestelynä. Oikeutta tai velvollisuutta katekauppaan tulisi punnitta alkuperäisen sopimuksen tavoitteiden näkökulmasta. Sopimuksen osapuolille on tarjottava mahdollisuus suunnitellun vaihdannan toteuttamiseen, vaikka se johtaisikin alkuperäisen sopimussuhteen päättämistä.

Sisältö:

<i>Tiivistelmä</i>	II
<i>Lähdeluettelo</i>	V
<i>Virallislähteet</i>	VI
<i>Oikeustapaustuettelo</i>	VII
<i>Lyhenteet</i>	IX
1 JOHDANTO	1
1.1 TUTKIELMAN AIHE.....	1
1.2 TUTKIELMAN KYSYMYKSENASETTELU JA RAJAUS.....	2
1.3 TUTKIELMAN METODI.....	3
1.4 TUTKIELMAN LÄHTEISTÄ JA NIIDEN SUHTEISTA.....	4
1.5 TUTKIELMAN RAKENNE.....	4
1.6 KATEKAUPAN MÄÄRITELMÄ.....	5
2 LOJALITEETTIPERIAATE JA KATESOPIMUSAJATTELU	7
2.1. LOJALITEETTIPERIAATTEEN VAIKUTUS SOPIMUSOPPIIN.....	7
2.2. LOJALITEETTIPERIAATTEEN SISÄLTÖ JA SUHDE MUIHIN OIKEUSPERIAATTEISIIN.....	7
2.2.1 Tiedonantovelvollisuus.....	9
2.2.2 Myötävaikutusvelvollisuus.....	11
2.3. LOJALITEETTIPERIAATTEEN ANTAMA TUKI VAHINGONRAJOITTAMISVELVOLLISUDELLE JA KATESOPIMUSAJATTELULLE.....	12
3 SOPIMUKSEN PURKAMINEN KATEKAUPAN EDELLYTYKSENÄ	14
3.1 SOPIMUKSEN PURKU JA SEN YLEISET SEURAUKSET.....	14
3.2 KAUPAN PURKU MYYJÄSTÄ JOHTUVAN TAVARAN LUOVUTUKSEN VIIVÄSTYMISEN SEURAUKSENA.....	14
3.2.1 Viivästyksen olennaisuuden arviointi.....	15
3.2.2 Ostajan velvollisuus ilmoittaa purkuoikeutensa käytöstä.....	16
3.2.3 Erityisesinekaupan asettamat rajoitukset.....	17
3.2.4 Lisäaikamenettely.....	18
3.3 KAUPAN PURKU OSTAJAN MAKSUVIIVÄSTYKSEN VUOKSI.....	19
3.3.1 Ostajan maksuviivästyksen ja sen olennaisuus.....	20
3.3.2 Lisäaikamenettely.....	21
3.3.3 Myyjän purkuoikeuden rajoitus.....	22
3.4 KAUPAN PURKU LAATUVIRHEEN JOHDOSTA.....	22
3.4.1 Virheen olennaisuus ja sen arviointi.....	24
3.4.2 Ostajan velvollisuus ilmoittaa purkamisesta.....	26
3.5 KAUPAN PURKU ENNAKOLLISEN SOPIMUSRIKKOMUKSEN SEURAUKSENA.....	27
3.5.1 Ennakollisen sopimusrikkomuksen purkuedellytykset.....	27
4 HINNANEROKORVAUS JA KATEKAUPPA	30
4.1 HINNANEROKORVAUS JA SEN LASKENTATAVAT.....	30
4.2 VERTAILUAJANKOHDAN JA KAUPPA-PAIKKAKUNNAN MERKITYS HINNANERON MÄÄRITTÄMISEEN.....	32
4.2.1 Paikalliset markkinat ja myyntikanavan valinta.....	32
4.2.2 Vertailun ajankohta.....	34
4.3 KAUPAN LAJIN VAIKUTUS HINNANERON LASKENTAAN.....	35
5 KATEKAUPPA OSANA VAHINGONRAJOITTAMISVELVOLLISUUTTA	37
5.1 YLEINEN VAHINGONRAJOITTAMISVELVOLLISUUS JA KATEKAUPPA.....	37
5.2 KATEKAUPAN VAIKUTUS SEURAUVAHINGOJEN KORVATTAVUUTEEN.....	38
5.3 VELVOLLISUUS SUORITTAAN KATEOSTO JA HINNANEROKORVAUS.....	39
5.4 VELVOLLISUUS SUORITTAAN KATEMYYNNTI JA HINNANEROKORVAUS.....	41
5.4.1 Abstraktin hinnaneron sovellettavuus, jos suorituksia ei voida palauttaa.....	42
6 KATEKAUPPA VELKOJAN OIKEUTENA	45
6.1 KATEKAUPPAOIKEUDEN LÄHTÖKOHDAT.....	45
6.2 KATEOSTON KOHTUULLISUUS JA HUOLELLISUUS.....	45
6.3 KATEMYYNNTI KOHTUULLISUUS JA HUOLELLISUUS.....	47

7 KATEKAUPAN AJALLISESTA ULOTTUVUUDESTA	52
7.1 HINTAKEHITYKSEN JA SEN ENNUSTETTAVUUDEN VAIKUTUS KATEKAUPPA-AJATTELUUN	52
7.2 KATEKAUPPA ENNEN SOPIMUKSEN PURKAMISTA	53
7.3 KATEKAUPPA ENNAKOLLISEN SOPIMUKSEN PURKAMISEN YHTEYDESSÄ.....	55
8 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	57
8.1 TOIMIVA VAIHDANTA JA VAHINGONRAJOITTAMISVELVOLLISUUS – KATEKAUPPA-AJATTELUN LÄHTÖKOHDAT	57
8.2 LUONTOISSUORITUKSEN JA KATEKAUPAN VAHINGONKORVAUSOIKEUDELLINEN YHTEYS	58
8.3 KAUPPALAIN SÄÄNTELYN VANHENTUNEISUUDESTA HINNANERON MÄÄRITYMISEN NÄKÖKULMASTA.....	59

Lähdeluettelo

Annola, Vesa: Sopimuksen Dynaamisuus: talousoikeudellinen rakennetutkimus sopimuksen täydentymisestä ja täydentymisen ohjaamisesta, Turku 2003.

Aurejärvi Erkki – Hemmo, Mika: Velvoiteoikeuden oppikirja, 3. p., Helsinki 2007.

Björne, Lars: Lojaliteettiperiaatteen kehityksestä. Teoksessa Saarnilehto Ari (toim.): Oikeusperiaatteet ja oikeuskäytäntö -tutkimusprojektin seminaari 11.11.1993 alustukset, Turku 1994.

Hemmo, Mika a: Sopimusoikeus 1, 2., uud. p., Helsinki 2003.

Hemmo, Mika b: Sopimusoikeus 2, 2., uud. p., Helsinki 2003.

Hemmo, Mika: Sopimusoikeus 3, Helsinki 2005.

Hemmo, Mika: Vahingonkorvauksen määräytymisestä sopimussuhteissa: siviilioikeudellinen tutkimus, Helsinki 1994.

Honnold, John O. : Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention, 3rd ed. (1999).

<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/honnold.html#410.1> (28.1.2011)

Häyhä, Juha: Lojaliteettiperiaate ja sopimustoiminta. Defensor Legis 1996, s.313–327.

Kurkela, Matti S.: Globalisoitunut sopimuskäytäntö ja sopimusoikeudelliset periaatteet, Helsinki 2003.

Liu, Chengwei: Additional Period (Nachfrist) for Late Performance: Perspectives from the CISG, UNIDROIT Principles, PECL and Case Law, 2nd edition, 2005.

<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/liu4.html> (28.1.2011)

Liu, Chengwei: Remedies for Non-performance: Perspectives from CISG, UNIDROIT Principles & PECL, 2003.

<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/chengwei.html> (28.1.2011)

Muukkonen P.J.: Sopimusoikeuden yleinen lojaliteettiperiaate. Lakimies 7/1993 s. 1030–1048.

Offermans, Jennifer: Damages Arising Out of a Cover Purchase within the Framework of Articles 74 to 77 CISG. Reproduced with permission of 10 *Vindobona Journal of International Commercial Law & Arbitration* (1/2006) 1-14. 2006.

<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/offermanns.html> (28.1.2011)

Pöyhönen, Juha: Sopimusoikeuden järjestelmä ja sopimusten sovittelu, Vammala 1988.

Rautio, Niko: Myyjän viivästyksen seuraamukset CISG:in ja KL:n mukaan. Turku 2002.

Routamo, Eero – Ramberg, Jan: Kauppalaian kommentaari, Jyväskylä 1997.

Routamo Eero: Kaupan lait. Kotimainen ja kansainvälinen irtaimen kauppa, 2., uud. p., Helsinki 1996.

Rudanko, Matti: Rakennuttajan myötävaikutushäiriöistä rakennusurakassa, Vammala 1989.

Saarnilehto, Ari: Kohtuullinen reklamaatioaika (Die angemessene Rügefrist). Defensor Legis 2010, s.148–156.

Saarnilehto, Ari: Pääasiat velvoitteesta, Helsinki 2005.

Schlechtriem, Peter: Damages, avoidance of the contract and performance interest under the CISG, 2005, 18 p.

<<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/schlechtriem21.html>> (28.1.2011)

Schlechtriem, Peter: Calculation of damages in the event of anticipatory breach under the CISG, 2007.

<<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/schlechtriem20.html>> (28.1.2011)

Taxell L.E.: Om lojalitet i avtalsförhållanden. Defensor Legis 1977 s. 148–155.

Virtanen, Jenny: Tiedonantovelvollisuudesta sopimussuhteessa. Oikeustieto 2006/4 s. 15–17.

Wilhelmsson, Thomas – Sevón, Leif – Koskelo, Pauliine: Kauppalaian pääkohdat, 5., uud. p., Helsinki 2006.

Ziegel Jacob S. : The Remedial Provisions in the Vienna Sales Convention: Some Common Law Perspectives. Published in Galston & Smit ed., International Sales: The United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, Matthew Bender (1984), Ch. 9, pages 9-1 to 9-43.

<<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/ziegel6.html>> (28.1.2011)

Ämmälä, Tuula: Lojaliteettiperiaatteesta eräiden sopimustyyppien yhteydessä. Teoksessa Saarnilehto Ari (toim.): Lojaliteettiperiaatteesta. Vastapuolen edun huomioon ottamisesta eri oikeuden aloilla. Turku 1994.

Virallislähteet

CISG: The United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Good. Wien 1980.

(HE 93/1986) Hallituksen esitys Eduskunnalle kauppalaiksi.

(HE 198/1986) Hallituksen esitys Eduskunnalle kansainvälistä tavaran kauppaa koskevista sopimuksista tehdyn yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä.

Kauppalaki (27.3.1987/355).

Kauppalakikomitean mietintö, Komiteanmietintö 1973:12, Helsinki 1973.

Laki kansainvälisestä tavaran kauppaa koskevista sopimuksista tehdyn yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä (20.3.1987/795).

Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (13.6.1929/228).

NU 1984:5F Pohjoismaiset kauppalait. Pohjoismaiden kauppalakityöryhmän ehdotus.

Oikeustapausluettelo

Kansainväliset:

- CIETAC 2000/01. Pvm: 11.2.2000
Maa: Kiina
Numero: CISG/2000/02
Tuomioistuin: CIETAC Arbitration proceeding
<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/wais/db/cases2/000211c1.html>
(28.1.2011)
- ICC 10329/2000. ICC Arbitration Case No. 10329 of 2000 (*Industrial product case*).
29th Yearbook Commercial Arbitration (2004) p. 108-132.
<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/wais/db/cases2/000329i1.html>
(28.1.2011)
- ICC 8786 Zurich. Pvm: 00.01.1997
Maa: Sveitsi
Numero: 8786
Tuomioistuin: ICC Court of Arbitration - Zurich
<http://www.unilex.info/case.cfm?pid=1&do=case&id=463>
(28.1.2011)
- ICC 8740. Pvm: 00.10.1996
Numero: 8740
Tuomioistuin: ICC Court of Arbitration
<http://www.unilex.info/case.cfm?pid=1&do=case&id=462>
(28.1.2011)
- ICC 8128 Basel. Pvm: 00.00.1995
Country: Sveitsi
Numero: 8128
Tuomioistuin: ICC Court of Arbitration, Basel
<http://www.unilex.info/case.cfm?pid=1&do=case&id=207>
(28.1.2011)

Kotimaiset:

KKO:2007:72. Vahingonkorvaus - Sopimussuhteeseen perustuva vastuu
Pankki - Tiedonantovelvollisuus
Lojaliteettivelvollisuus

KKO:2005:117. Turvaamistoimi

KKO:1992:158 Irtaimen kauppa - kaupan kohteen virheellisyys

Turun HO 15.12.2006 2678 (Edilex)
Vahingonkorvaus, Lojaliteettiperiaate

Ulkomaiset:

Højesteret 56/2006. Pvm: 27.10.2007
Maa: Tanska
Numero: 56/2006
Tuomioistuin: Højesteret (Supreme Court)
Osapuolet: Zweirad Technik v. C Reinhardt A/S
<http://www.unilex.info/case.cfm?pid=1&do=case&id=1458>
(28.1.2011)

Oberlandesgericht Hamburg 1 U 167/95.
Pvm: 28.02.1997
Maa: Saksa
Numero: 1 U 167/95
Tuomioistuin: Oberlandesgericht Hamburg
<http://www.unilex.info/case.cfm?pid=1&do=case&id=291>
(28.1.2011)

Oberlandesgericht Hamm 19 U 97/91.
Pvm: 22.09.1992
Maa: Saksa
Numero: 19 U 97/91
Tuomioistuin: Oberlandesgericht Hamm
<http://www.unilex.info/case.cfm?pid=1&do=case&ID=52>
(28.1.2011)

Oberlandesgericht Karlsruhe 9 U 46/07.
Pvm: 14.02.2008
Maa: Saksa
Numero: 9 U 46/07
Tuomioistuin: Oberlandesgericht Karlsruhe
<http://cisgw3.law.pace.edu/cases/080214g1.html>
(28.1.2011)

Tallinna Ringkonnakohus 2-2/111/2004.
Pvm: 19.02.2004

Maa: Viro
Numero: 2-2/111/2004
Tuomioistuin: Tallinna Ringkonnakohus
<http://www.unilex.info/case.cfm?pid=1&do=case&ID=1000>
(28.1.2011)

Tribunal supremo 454/2000.

Pvm: 28.1.2000
Maa: Espanja
Numero: 454/2000
Tuomioistuin: Supreme Court (Tribunal Supremo)
Osapuolet: Internationale Jute Maatschappij v.
Marín Palomares
<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/wais/db/cases2/000128s4.html>
(28.1.2011)

Lyhenteet

CIETAC	China International Economic & Trade Arbitration Commission
CISG	The United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Good
DL	Defensor Legis
HE	Hallituksen esitys
ICC	International Chamber of Commerce
KL	Kauppalaki
LM	Lakimies
OT	Oikeustieto

1 Johdanto

1.1 Tutkielman aihe

Sopimusrikkomuksen kohteeksi joutuneella velkojalla on useimmiten käytössään vaihtoehtoisia oikeuskeinoja sopimuksen mukaisen oikeustilan tai sitä vastaavan hyvityksen saamiseksi. Jos velkojalle on syntynyt oikeus sopimuksen purkamiseen, hän voi periaatteessa valita jonkin seuraavista reagoititavoista:

- a) Velkoja käyttää purkamisoikeuttaan ja vaatii vahingonkorvausta hyödystä, jonka hän menetti sopimuksen toteuttamatta jäämisen vuoksi.
- b) Velkoja käyttää purkamisoikeuttaan ja tekee korvaavan katesopimuksen. Hän voi vaatia myös katesopimuksesta aiheutuneiden ylimääräisten kustannuksien korvaamista.
- c) Velkoja ei käytä purkuoikeuttaan, vaan vaatii luontoissuorituksen täyttämistä. Lisäksi hän voi vaatia vahingonkorvausta tai muita sopimusrikkomusten seuraamuksia kuten hinnanalennusta tai sopimussakkoa.¹

Vaikka velkojalla on tosiasiallinen vapaus valita em. reagoititavoista, niin oikeusperiaatteet ja -velvollisuudet ohjaavat hänen käyttäytymistään taloudellisesti tehokkaimpaan ratkaisuun. Oikeuskäsityksemme mukaan loukattu osapuoli saa monissa tilanteissa hyvityksen sopimuksen purkamisesta tekemällä katesopimuksen. Katesopimuksella tarkoitetaan velkojan uuden sopimuskumppanin kanssa alkuperäisen sopimuksen tilalle tekemää korvaavaa sopimusta, jolla alkuperäisen sopimuksen mukainen suoritus pyritään täyttämään. Näin toimitaan kansainvälisen ja meidän oikeutemme mukaan huolimatta siitä, että lähtökohtana on oikeus sopimuksen mukaiseen suoritukseen. Periaatteellinen oikeus luontoissuoritukseen ja sopimuksessa pitäytymiseen on merkittävä tilanteissa, joissa katesopimuksen tekemisen katsotaan olevan mahdotonta.²

¹ Hemmo 2005, s. 216.

² Routamo – Ramberg, s. 178.

1.2 Tutkielman kysymyksenasettelu ja rajaus

Tutkielmassa on tarkoitus vastata kysymykseen, *milloin velkoja on kauppalain (27.3.1987/355) ja CISG:n (The United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Good) mukaan velvoitettu tai oikeutettu solmimaan katesopimuksen, ja kuinka sen tekeminen tai tekemättä jättäminen vaikuttaa hinnanerokorvauksen määrittymiseen*. Toisin sanoen katekauppa nähdään niin velkojan kuin velallisen intressinä, eli velkojan keinona turvata omaa liiketoimintaansa ja toisaalta toimenpiteenä, jolla voidaan rajoittaa hänelle syntyvää vahinkoa.

Tutkielma kohdistuu pääasiallisesti irtaimen kauppaan. Muitakin sopimustyyppisiä sivutaan, koska vastuutilanteita voidaan lähestyä yhdistävien oikeusperiaatteiden avulla. Tutkimuskysymystä tarkastellaan kaupan molempien osapuolien näkökulmasta ja tutkielmassa on tarkoitus löytää eroavaisuuksia niin ostajan kuin myyjän oikeuksista ja velvollisuuksista katekauppaan. Tutkielmassa pyritään myös havainnollistamaan eroavaisuuksia kauppalain ja CISG:n katekauppaa koskevien sääntelyiden välillä.

Tutkimusongelmaa käsitellään pääosin sopimuksen purkamisen jälkeisenä kysymyksenä, sillä normaalisti velkoja ei saa turvautua sopimusrikkomuksen ilmetessä liian ankaariin oikeuskeinoihin. Jos sopimusrikkomuksen olennaisuus ei oikeuta sopimuksen purkamiseen, voi velkoja itse joutua vahingonkorvausvelvolliseksi sopimuksen aiheuttoman purkamisen seurauksena. Edelleen huomioitavaa on, ettei vahinkoa kärsivä osapuoli pysty tehokkaasti vaatimaan sopimusrikkomuksesta aiheutunutta vahingonkorvausta, mikäli hän on laiminlyönyt sopimuksen purkamisen jälkeisiä vahingonrajoitusvelvollisuuksiaan, kuten katesopimuksen tekemisen. Näkökulma tutkimusongelmaan on kuitenkin osittain ennakkollinen suhteessa konkreettiseen sopimuksen purkamiseen, sillä katesopimuksen tekemistä voidaan pitää tietyissä tilanteissa oikeana reagointitapana ennakkolliseen sopimusrikkomukseen.

Tutkielmassa ei ole tarkoitus selvittää kokonaisuudessaan sopimuksen purkamisen jälkeistä vahingonkorvausvastuun jakaantumista osapuolten kesken. Vahingonkorvausoikeuden osalta haetaan ratkaisua lähinnä hinnanerokorvauksen määrittymiseen. Hinnanerolla tarkoitetaan alkuperäisen sopimuksen ja katesopimuksen hintojen erotusta, ja sii-

tä suoritettavalla korvauksella kaupan purkanut osapuoli saa hyvityksen mahdollisesta markkinahintojen epäedullisesta kehitymisestä. Muitakin vahinkoerä sivutaan, mutta niiden käsittelyllä on pääasiassa tarkoitus havainnollistaa katekaupan vaikutuksia osapuolten velvoitteisiin.

1.3 Tutkielman metodi

Tutkielman metodologinen ote on lainopillinen, mutta siinä on myös vertailevan oikeustieteen elementtejä. Tutkielmassa on tarkoitus selvittää katekaupan asema ja sisältö kauppalain ja CISG:n mukaan, eli hahmottaa velkojan aktuaalisia mahdollisuuksia katekauppaan sopimuksen purkamisen yhteydessä.

Kauppalaki ja CISG ovat sääntelyiltään hyvin samankaltaisia, mutta niissä on myös eroja. Kauppalain viimeistelytöissä 1980-luvulla pidettiin lähtökohtana CISG:ä ja sitä pyrittiin seuraamaan mahdollisimman paljon.³ Kauppalain ja CISG:n väliset eroavaisuudet löytyvät mm. lakien systematiikan ja soveltamisalojen osalta sekä vahingonkorvaussäännöksistä. CISG:ssä ei mm. jaotella vahinkoja välittömiin ja välillisiin kuten kauppalaissa.⁴ Katekaupan kannalta tärkeimmät eroavaisuudet liittyvät sopimuksen purkurajoitukseen ja hinnanerokorvauksen määrittymiseen. Kauppalaissa on niin ostajan kuin myyjän purkurajoituksia, jotka puuttuvat CISG:stä. Toisaalta CISG:n hinnanerokorvauksia käsittelevät säädökset ovat tiettyjä tilanteita koskien kattavampia verrattaessa kauppalain vastaaviin. Tutkielmassa siis havainnoidaan kauppalain ja CISG:n säädösten sisältöjen erilaisuuksia. Katekauppaa koskevia oikeusnormeja pyritään pääasiallisesti avaamaan oikeustapausten kautta. Tutkielmassa käsiteltävät oikeustapaukset kuitenkin liittyvät pääasiallisesti kansainväliseen kauppaan, joten CISG:n ja kauppalain eroavaisuuksia tulkitaan myös säädösten sisällön erittelyn avulla.

Tutkielman johtopäätöksissä katekauppaa tarkastellaan osittain taloustieteellisestä näkökulmasta. Katekauppa-oikeudesta pyritään rakentamaan kokonaiskuva, jossa katekauppa nähdään osana tehokasta vaihdantaa ja sopimussidonnaisuuden tehokasta ylläpitoa.

³ Routamo 1996, s. 2–3.

⁴ HE 198/1986, s. 5–6.

1.4 Tutkielman lähteistä ja niiden suhteista

Tutkielman lähdeaineisto koostuu pääosin kauppalaista ja CISG:stä sekä niihin liittyvistä oikeuskirjallisuudesta ja oikeustapauksista. Vahvasti velvoittavat oikeuslähteet muodostavat tutkielman rungon, mutta oikeuskäytännön ja lainsäätäjien tarkoitusten avulla pyritään avaamaan katekaupan käytäntöä.

Pohdittaessa katekauppaa ja sen edellytyksiä on tärkeää muistaa, että niin kauppalaki kuin CISG:kin ovat Suomessa voimassa olevaa lainsäädäntöä. Suomi ratifioi YK:n kansainvälistä kauppaa koskevan yleissopimuksen, eli CISG:n 15.12.1987, ja se astui blanketilla voimaan osaksi Suomen lainsäädäntöä 1.1.1989. Kauppalain 5 §:ssä todetaan, että: ”Eräistä kansainvälisistä kaupoista säädetään erikseen”, tällä viitataan CISG:iin, eli lakiin kansainvälistä tavaran kauppaa koskevista sopimuksista tehdyn yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä (20.3.1987/795). Viittaus Suomen lakiin kansainvälisen kaupan yhteydessä tarkoittaa, että kauppasopimukseen sovelletaan CISG:iä, mikäli se on CISG:n omien määräystensä mukaan sovellettavissa. Jotta CISG tulisi sovellettavaksi osapuolten välisessä kaupassa, pelkkä kauppasopimuksen kansainvälinen liittymä ei riitä. CISG:n 1 artikla 1) a):n mukaan CISG soveltuu aina, kun sopijapuolilla on liikepaikkansa eri sopimusvaltioissa.

On tärkeää huomata, että niin kauppalaki kuin CISG rakentuvat sopimusvapauden periaatteelle. Lait on laadittu yleisluontoisiksi ja tämän vuoksi sopijapuolilla tulee olla mahdollisuus laatia kauppasopimuksensa säännöt tarkoituksenmukaisiksi. Katekaupan kannalta sopimusvapaus merkitsee, että osapuolet voivat sopia etukäteen sopimusrikkomusten seuraamuksista, jolloin ne syrjäyttävät kauppalain ja CISG:n säädökset. Osapuolet voivat myös soveltaa kauppalakia kansainvälisessä kaupan yhteydessä, jos he ovat niin sopineet.

1.5 Tutkielman rakenne

Tutkielman runko-osa rakentuu seitsemästä pääluvusta. Johdantoa seuraavassa toisessa luvussa tarkastellaan oikeusperiaatteita ja velvollisuuksia, joiden varaan katesopimusajattelua voidaan rakentaa. Kolmannessa luvussa pureudutaan katekaupan käymi-

sen pääedellytykseen – kaupan purkuun ja sen edellytyksiin. Neljännessä luvussa avataan hinnanerokorvauksen edellytyksiä ja yleisesti tarkastellaan katekaupan vaikutusta hinnanerokorvaukseen sekä velkojalle maksettavan vahingonkorvauksen määrään. Tutkielman tärkeimmät luvut ovat johtopäätöksiä edeltävät viides, kuudes ja seitsemäs luku, joissa käsitellään velkojan oikeutta sekä velvollisuutta katekauppaan. Viidennessä luvussa katekauppaa tarkastellaan velkojan vahingonrajoittamisvelvollisuuden näkökulmasta, eli tilanteita joissa velkoja on velvollinen solmimaan katesopimuksen. Kuu- dennessa luvussa katekauppaa tarkastellaan velkojan oikeutena. Siinä pureudutaan katekaupan ja samalla hinnanerokorvaussäädösten huolellisuus- ja kohtuullisuusedellytyksiin. Seitsemännessä luvussa pohditaan katekaupan ajallista ulottuvuutta suhteessa tavaroiden hintakehitykseen, niin velkojan oikeuksien kuin velvollisuuksien kannalta.

1.6 Katekaupan määritelmä

Tutkielmassa katekaupalla tarkoitetaan velkojan sopimuksen purkamisen jälkeistä kauppaa, jolla hän pyrkii rajoittamaan hänelle syntyvää vahinkoa. Näin katesopimuksella korvataan alkuperäinen sopimus ja katetaan aiheutuvaa vahinkoa. Katesopimuksen tulisi vastata sisällöltään mahdollisimman paljon alkuperäistä sopimusta, jotta se voitaisiin asettaa vahingonkorvauksen perusteeksi. Sen ei kuitenkaan tarvitse olla sisällöltään välttämättä täysin alkuperäistä vastaava.

Tutkielmassa tarkastellaan katekauppaa lähtökohtaisesti täydellisen katesopimuksen näkökulmasta. Tällä tarkoitetaan sitä, että katesopimus vastaa määrällisesti ja laadullisesti alkuperäistä sopimusta. Näin sopimusten eroja arvioitaessa haetaan vastausta ainoastaan hinnaneron määrittymiseen.

Kaikki sopimuksen tilalle tehdyt korvaavat suoritteet eivät ole katesopimuksia. Katesopimuksen määritelmän ulkopuolelle rajautuu mm. velvoitteiltaan epäselvän sopimuksen tilalle tehty sopimus⁵. Uusi sopimus, jolla korvataan jokin toinen sopimus, ei siten ole katesopimus, ellei alkuperäistä sopimusta ole jo purettu tai sitä ei tulevaisuudessakaan pureta.

⁵ Esim. aiesopimuksen tilalle tehty uusi sopimus.

Katesopimuksen voi solmia sekä ostaja että myyjä. Tutkielmassa käytetään termejä kateosto ja katemyynti riippuen siitä kumpi osapuoli on katesopimuksen tehnyt.

2 Lojaliteettiperiaate ja katesopimusajattelu

2.1. Lojaliteettiperiaatteen vaikutus sopimusoppiin

Lojaliteettiperiaatteen perusajatus on, etteivät sopimusosapuolet saa yksipuolisesti ajaa omia etujaan toisen osapuolen haitaksi tai kustannuksella. Osapuolet ovat määrättyissä rajoissa velvolliset ottamaan huomioon vastapuolen edut ja oikeudet.⁶ Lojaliteettiperiaatteen mukaan osapuolilla katsotaan siis olevan sopimusehdot ylittäviä velvoitteita toisiaan kohtaan ja sopimus ei täten näydytään ainoana sopimusosapuolten toiminnan ennakoinnin perustana⁷.

Sopimustoiminnalla on tarkoitus poistaa tulevaisuuteen liittyvää epävarmuutta. Varautuminen tulevaisuuteen edellyttää kuitenkin, että sopimuksen sisällöstä neuvotteleva osapuoli on tietoinen sopimuskohteen ominaisuuksista sekä riittävän vaikutusvaltainen suhteessa vastapuoleensa. Ilman näitä edellytyksiä hänen on vaikea saada näkemystään osaksi sopimusehtoja.⁸ Nykyään sopimusta ei nähdä ainoastaan omien oikeuksien turvaamiseen tarkoitettuna instrumenttina, vaan sopimus ymmärretään yhä enemmän yhteistyön välineenä.⁹ Lojaliteettiperiaatteen asettaessa sopimuksen ylittäviä velvollisuuksia, voi tiedollisesti heikommassakin asemassa oleva osapuoli toimia markkinoilla. Hänen ei tarvitse tukeutua ainoastaan omiin kokemuksiin ja tietoihin, vaan hän voi luottaa lojaliteettiperiaatteen asettamiin velvollisuuksiin ottaa molempien osapuolien etuudet kohtuudella huomioon. Arvioitaessa lojaliteettiperiaatteen asettamia velvollisuuksia tulee kuitenkin muistaa, että markkinoilla toimittaessa pääasiallinen tavoite on edesauttaa omaa etuaan.

2.2. Lojaliteettiperiaatteen sisältö ja suhde muihin oikeusperiaatteisiin

Lojaliteettiperiaate on oikeuskirjallisuudessa yksimielisesti hyväksytty yhdeksi sopimus oikeudellisista perusperiaatteista. Kiistanalaista lojaliteettiperiaatetta koskevassa

⁶ Ämmälä 1994, s. 3.

⁷ Häyhä DL 1996, s. 314–315.

⁸ Häyhä DL 1996, s. 314.

⁹ Annola 2003, s. 184–207.

diskursiossa on ollut sen todellinen sisältö ja laajuus¹⁰. Lainsäätäjä ei ole antanut tukea lojaliteettiperiaatetta koskevaan epäselvyyteen, koska lojaliteetti sanaa ei lainsäädännössämme esiinny¹¹. Korkein oikeus on sen sijaan viitannut lojaliteettivelvollisuuteen ratkaisuisaan ja myös hovioikeuksissa on tehty näin¹². Lojaliteettivelvollisuuden voimassaolo ilmenee myös sopimuskäytännössämme. Sopimusosapuolilla on vapaus ottaa sopimuksiinsa lojaliteettilausekkeita, joilla korostetaan velvollisuutta toimia kohtuullisesti toistensa intressit huomioon ottaen.¹³

Lojaliteettiperiaatteeseen on oikeuskirjallisuudessa sisällytetty mm. tiedonanto-, uskollisuus- ja myötävaikuttamisvelvollisuudet. L.E. Taxellin edustaman käsityksen mukaan lojaliteettivelvollisuus on yleisnimitys kaikille niille velvollisuuksille, joita sopijapuolella on kumppaniaan kohtaan.¹⁴ Toisenlaista käsitystä lojaliteettivelvollisuudesta edustaa P.J. Muukkonen. Hän erottaa lojaliteetin erilliseksi velvollisuudeksi muista edellä mainituista velvollisuuksista. Muukkosen mukaan lojaliteettiperiaate koskettaa yleisesti kaikkia sopimussuhteita, mutta sitä on arvioitava sopimustyyppikohtaisesti tai viime kädessä kunkin sopimuksen kohdalla erikseen. Hän erottaa yleisen lojaliteettivelvollisuuden¹⁵ ja erityissuhteita koskevan erityisen lojaliteettivelvollisuuden¹⁶. Lisäksi Muukkonen korostaa omassa lojaliteettiperiaatteen tulkinnassaan lojaliteetin merkitystä yhteistyösuhteissa.¹⁷

Lojaliteettiperiaatteen sisältöä ja laajuutta on vaikea määrittää täsmällisesti yleisellä tasolla. Arvio lojaliteettivelvollisuuden rikkomisesta kuuluu viimekädessä tuomioistuimille ja siitä ei voida tehdä konkreettista käyttäytymisnormia, jonka rikkomiseen liittyisi ennaltamäärättyjä seuraamuksia¹⁸. Muukkosen määritelmän mukainen lojaliteettiperiaate on hieman täsmällisempi arvioitaessa lojaliteettivelvollisuuden rikkomistilan-

¹⁰ Björne 1994, Häyhä DL 1996.

¹¹ HE 93/1986, s.12 On huomioitu oikeuskehityksen muuttumisen asettamat vaatimukset hyvin yleisellä tasolla ”Sopijapuolilta vaaditaan tänä päivänä suurempaa lojaalisuutta toisiaan kohtaan kuin 250 vuotta sitten.”.

¹² esim. KKO:2007:72, KKO:2005:117, Turun HO 2678. Muukkonen 1993, s. 1035 mainitsee kolme Helsingin hovioikeuden tuomiota, joissa lojaliteettiperiaate on huomioitu.

¹³ Muukkonen LM 1993, s. 1035.

¹⁴ Taxell DL 1977, s. 148–155.

¹⁵ Muukkosen yleinen lojaliteettivelvollisuus on määritelmällisesti hyvin lähellä Taxellin lojaliteettivelvollisuuden määritelmää.

¹⁶ Muukkonen LM 1993, s. 1044–1045. Erityissuhteilla Muukkonen tarkoittaa mm. asianajan toimintaan liittyviä lojaalisuusvelvollisuuksia, joihin on olemassa omat norminsa, kuten hyvä asianajotapa.

¹⁷ Muukkonen LM 1993, s. 1039.

¹⁸ Taxell DL 1977, s. 149.

teita. Se ei kuitenkaan ole niin suppea ja täsmällinen, että siitä voisi johtaa yleistä käyttäytymisnormia.¹⁹

Eri velvollisuuksien liittämistä lojaliteettiperiaatteeseen ei ole hyväksytty yksimielisesti, vaan jossain tapauksissa ne nähdään toistensa synonyymeina, tai niitä pidetään rinnakkain esiintyvinä ilmiöinä. Tiedonanto- ja myötävaikutusvelvollisuuksia tarkastellaan seuraavissa luvuissa erillisinä velvollisuuksina, jolloin niiden laiminlyöntitilanteita ja seuraamuksia on helpompi käsitellä.

2.2.1 Tiedonantovelvollisuus

Tiedonantovelvollisuudella tarkoitetaan tavallisesti, että sopimusosapuolten on annettava vastapuolelle riittävät tiedot seikoista, joilla voi olla merkitystä sopimuksentekopäätökseen. Tiedonantovelvollisuuden rikkominen saattaa siten ilmentyä virheellisten tietojen antamisena tai oikeiden tietojen antamatta jättämisenä.²⁰ Jos tieto on molempien osapuolten saatavilla, niin sillä ei yleensä ole merkitystä, arvioitaessa velvollisuuden rikkomistilanteita. Ongelmallisia tilanteita voi syntyä, jos osapuolet ovat tiedollisesti epätasapainoisessa asemassa toisiinsa nähden. Tiedollisesti ylivertaisessa asemassa olevan sopijapuolen tulisi tietyissä tilanteissa antaa sopimukseen liittyviä tietojaan myös sopimussuhdetta harkitsevalle osapuolelle, varsinkin jos niillä olisi sopimuksen kannalta olennainen merkitys.²¹ Tiedonantovelvollisuus on yleistä lojaliteettivelvollisuutta konkreettisempaa, koska sen voidaan katsoa edellyttävän konkreettista tiedon ”valuttamista” tiedollisesti heikommassa asemassa olevalle osapuolelle.²² Tiedonantovelvollisuuden laajuus vaihtelee ala- tai jopa sopimuskohtaisesti. Osapuolella voi olla velvollisuus nimenomaisesti antaa tietoja. Toisaalta hänellä saattaa myös olla selonottovelvollisuus tarvittavista ja riittävästä tiedoista.²³

Tiedonantovelvollisuus liittyy läheisesti sopimusten päättämistilanteisiin. Osapuolen harkitessa sopimuksen purkamista, tulee hänen normaalisti ilmoittaa aikeestaan ajoissa toiselle osapuolelle. Tiedonantovelvollisuuden rikkominen voi johtaa purkuoikeuden

¹⁹ Häyhä DL 1996, s. 320–322.

²⁰ Ämmälä 1994, s. 11.

²¹ Kurkela 2003, s. 116.

²² Häyhä DL 1996, s. 315.

²³ Kurkela 2003, s. 113–114.

lakkaamiseen.²⁴ Huomioitavaa on myös se, että tiedonantovelvollisuus voi ilmetä sopimuksen päättämisen jälkeenkin. Sopimusosapuoli voi olla velvollinen antamaan tietojia mahdollisesta riskitekijästä jo liikkeeseen lasketusta tuotteesta, tällöin sopimus voidaan purkaa melko myöhäänkin, mikäli virhe ilmenee vasta pitkän ajan kuluttua.²⁵

Sopimussuhteessa, jossa osapuolina ovat asiantuntija ja toimeksiantaja, on oikeuskäytännössä katsottu, että asiantuntijalla on normaalia laajempi tiedonantovelvollisuus. Tiedonantovelvollisuuden nähdään ulottuvan sellaisiinkin asioihin, joiden ei voida katsoa tulleen toimeksiannossa nimenomaisesti määritellyiksi, mutta joilla on taloudellista merkitystä toimeksiantajalle.²⁶

Irtaimen kaupan yhteydessä yleisimmät tiedonantamisvelvollisuuden rikkomistilanteet liittyvät tavaran laatuun ja ominaisuuksiin. Vaikka tavara olisi myyty KL 19.1,2 §:n ”sellaisena kuin se on” -ehdoin, niin se voi silti olla virheellinen, jos myyjä on tietoisesti rikkonut tiedonantovelvollisuutta tavaran ominaisuuksien osalta. Oikeuskäytännössä on virhevastuu ratkaisuja, joissa myyjän on katsottu jättäneen tarkoituksella ilmoittamatta sopimuskohteen käyttöön vaikuttaneesta seikasta, josta ostaja ei ole tiennyt²⁷.

Katekaupan kannalta tiedonantovelvollisuuden laiminlyönnillä voi olla merkitystä kahdenlaisissa kaupan purkamiseen liittyvissä tilanteissa. Ensimmäiseksi myyjän antaessa virheellisiä tietoja tuotteestaan, voi ostajalle syntyä oikeus sopimuksen purkamiseen ja samalla kateostoon. Toisaalta sopimuksen purkamiseen johtanut rikkomus voi olla seurausta ostajan tiedonantovelvollisuuden rikkomisesta. Jos ostaja antaa vääriä tietoja tilaamansa tavaran ominaisuuksista tai epäselvät toimitusohjeet, ei hän ole oikeutettu purkamaan sopimusta vedoten viivästykseen tai laatuvirheeseen.

²⁴ Hemmo 2003a, s. 275.

²⁵ Hemmo 2003a, s. 276.

²⁶ Virtanen OT 2006, s. 15.

²⁷ esim. KKO:1992:158

2.2.2 Myötävaikutusvelvollisuus

Myötävaikutusvelvollisuudella ymmärretään sopimusosapuolen velvoitteita, joiden tarkoituksena on luoda edellytykset vastapuolen sopimuksen mukaiselle suoritukselle²⁸. Lojaliteettivelvollisuus voidaan tarkoituksensa avulla erottaa myötävaikutusvelvollisuudesta. Myötävaikutusvelvollisuuksien avulla pyritään veloitettun oman edun edistämiseen, kun taas lojaliteettivelvollisuuden tavoitteena on vastapuolen etujen suojaaminen.²⁹ Tällaisen jaottelun avulla katekauppaa velkojan oikeutena voidaan puoltaa myötävaikutusvelvollisuudella, jos velkoja pyrkii turvaamaan sen avulla omia oikeuksiaan. Toisaalta lojaliteettivelvollisuuden tuella pystytään suojaamaan velallisen oikeuksia, koska velkojalta voidaan edellyttää katekaupan käymistä vahinkoa rajoittavana tekijänä. Huomioitavaa on se, että niin lojaliteetti- kuin myötävaikutusperiaatteita yhdistää sopimusosapuolten yhteistoiminnan korostuminen mainittujen velvoitteiden sisällönä³⁰.

Ostajan velvollisuus myötävaikuttaa sopimuksen täyttämiseen on liitetty kauppalakiin erillisenä pykälänä.

KL 50.1 § Ostajan tulee myötävaikuttaa sillä tavoin kuin häneltä kohtuudella voidaan edellyttää, jotta myyjä voi täyttää sopimuksen. (CISG artikla 60 a)

Pykälän tarkoituksena on säännellä ainoastaan sellaiset ostajan velvollisuudet, joiden täyttäminen on edellytyksenä sille, että myyjä omalta osaltaan voi täyttää sopimuksen. Näillä edellytyksillä voidaan tarkoittaa sopimuksen mukaisia velvoitteita, kuten raaka-aineiden, ohjeiden tai tarvittavien lupien toimittamista sopimuskumppanille.³¹ Myyjän toiminnalla ei ole asetettu samanlaista myötävaikutusvelvollisuutta kuin ostajan. Tämä johtuu siitä, ettei myyjä voida edellyttää myötävaikuttamaan ostajan rahasuoritukseen.

Myötävaikutusvelvollisuuden täyttämättä jättäminen voi tarkoittaa sitä, ettei ostajalla ole valmiuksia maksaa kauppahintaa sen erääntyessä. Myötävaikuttamisvelvollisuuden rikkominen saattaa siis olosuhteista riippuen antaa myyjälle oikeuden vedota ennakko-

²⁸ Ämmälä 1994, s. 10.

²⁹ Häyhä DL 1996, s. 316.

³⁰ Rudanko 1989, s. 37.

³¹ Wilhelmsson – Sevón – Koskelo 2006, s. 173.

viivästystä koskeviin säännöksiin. Myyjälle voi samalla syntyä oikeus sopimuksen purkamiseen ja katemyynnin suorittamiseen.³²

2.3. Lojaliteettiperiaatteen antama tuki vahingonrajoittamisvelvollisuudelle ja katesopimusajattelulle

Lojaliteettiperiaatteen konkreettisen sisällön jaottelulla ei ole paljoakaan merkitystä katesopimusajattelun kannalta. Lojaliteetti-, tiedonanto- ja myötävaikuttamisvelvollisuus ovat joka tapauksessa osa nykyaikaista oikeuskäsitystämme. Se, kuinka ne liittyvät tai sisältyvät toisiinsa, on katesopimuksen edellytysten kannalta toissijaista. Tärkeämpää katekaupan kannalta on puolestaan se, että sopimusrikkomustilanteita on pidetty keskeisenä lojaliteettiperiaatteen soveltamiskohteena. Velkoja ei saa käyttää hyväkseen toisen osapuolen tekemää sopimusrikkomusta, ajatteleamalla vahingonkorvausoikeutensa joka tapauksessa takaavan sopimuksen mukaisen hyödyn itselleen. Hänen tulee ottaa huomioon myös vahingonkärsijän odotukset sopimusrikkomuksen jälkeiselle toiminnalleen. ”Pelastetaan mitä on pelastettavissa” ajattelu ei ole hyväksyttävää. Lojaliteetilla tarkoitetaan erityisesti velkojan velvoitteita sopimuksen rikkonutta velallista kohtaan. Velkojan tulisi toimia siten, että hänen vahinkonsa rajoittuisi mahdollisimman vähäisiin.³³ Velkojan lojaalille käyttäytymiselle voidaan siis sopimusrikkomustilanteissa asettaa tiettyjä vaatimuksia. Katekaupan käyminen sopimuksen purkamisen jälkeen voi olla tällainen vaatimus, jos olosuhteet huomioon ottaen nähdään, että sen tekemistä voidaan kohtuudella edellyttää.

Velkojalta ei kuitenkaan voida yleisesti edellyttää katesopimuksen solmimista olennaisen sopimusrikkomuksen seurauksena. Sopimusoikeuden pääsääntöinä on edelleen pidettävä *pacta sunt servanda* -periaatetta. Sopimusosapuolien on siis normaalisti kannettava olosuhteiden muuttumisesta koituva riski ja epäedullisiksikin osittuvat sopimusvelvoitteet on pääsääntöisesti täytettävä. Milloin sopimussuhteen tuottaman lojaliteetin pohjalta voidaan edellyttää katesopimukseen ryhtymistä? Katesopimusajattelun kannalta oleellista onkin velkojan lojaliteettiperiaatteen täyttävän käyttäytymisen määrittäminen.

³² Wilhelmsson – Sevon – Koskelo 2006, s. 173.

³³ Taxell DL 1977, s. 151–152.

Lojaliteettiperiaate antaa tukensa katesopimusajattelulle yleisellä toiminnan kohtuullisuuden määrittämisellä. Toimenpiteiden kohtuullisuusarvioinnissa punnitaan sopijapuolten velvoitteita ja etuja. Lojaliteettivelvollisuuden ja lojaalin käyttäytymisen täyttävä menettely määrittyy kunkin sopimuksen ja olosuhteiden mukaan, ja kohtuullisuus on se mittapuu, millaista toimintaa sopimusosapuolilta voidaan edellyttää.³⁴ Koska kohtuullisuusarvioinnissa tulee ottaa molempien osapuolten edut huomioon, niin katekaupankin tulee olla kohtuullinen toimenpide molempien osapuolten näkökulmasta. Velkojalla kuuluu olla oikeus myötävaikuttaa omaan toimintaansa, mutta sen on tapahduttava lojaliteettivelvollisuuden asettamissa rajoissa. Velkojan on siten myös pyrittävä rajoittamaan hänelle sopimusrikkomuksesta aiheutuvaa vahinkoa.

³⁴ Muukkonen LM 1993, s. 1046.

3 Sopimuksen purkaminen katekaupan edellytyksenä

3.1 Sopimuksen purku ja sen yleiset seuraukset

Velkojalla on normaalisti mahdollisuus purkaa sopimus olennaisen sopimusrikkomuksen seurauksena. Kauppalaissa ja CISG:ssa on erikseen säädetty myyjän ja ostajan oikeuksista ja velvoitteista eri virhetilanteiden yhteyksissä. Normaalisti kaupan purkaminen merkitsee, että jo täytetyt suoritukset on palautettava ja suoritusvelvollisuudet lakkaavat. Se on virheiden vakavin seuraamus ja sen vuoksi kaupan purku on mahdollista ainoastaan olennaisten sopimusrikkomusten kohdalla. Jos sopimukset voisi purkaa liian helposti, siitä aiheutuisi helposti tarpeettomia menetyksiä ja haittoja velalliselle. Katekaupan kannalta sopimusrikkomus ja sen olennaisuus ovat avainkysymyksiä, sillä katekaupan purkamiseen ryhtyminen on normaalisti mahdollista ainoastaan sopimuksen purkamisen jälkeen. Seuraavissa luvuissa käsitellään velkojan kauppalain ja CISG:n edellytyksiä sopimuksen purkamiseen.

3.2 Kaupan purku myyjästä johtuvan tavarantoimituksen viivästymisen seurauksena

Myyjän viivästys on kysymyksessä, kun tavaraa ei laisinkaan luovuteta tai se luovutetaan liian myöhään, eikä tämä johdu ostajasta tai ostajan puolesta olevasta seikasta. Seuraamusjärjestelmä tulee sovellettavaksi, kun sopimus jää täyttämättä, että silloin, kun sopimus täytetään liian myöhään. Viivästyskäsite on kytketty tavarantoimituksen oikeaan ajankohtaan, ja sopimuksen sisältö ratkaisee täyttämisaikakohdan. Tavarantoimitukselle on voitu esimerkiksi määrittää tarkka ajankohta tai ajanjakso, jolloin se tulee täyttää.³⁵ Ostajalla on viivästystilanteissa yleensä käytettävissä kaksi pääsääntöä vaihtoehtoa: Hän voi vaatia sopimuksen täyttämistä sekä vahingonkorvausta ja samalla pidäytyä maksamasta kauppahintaa, tai purkaa sopimuksen sekä vaatia vahingonkorvausta³⁶. Sopimuksen purkaminen ei kuitenkaan ole aina mahdollista. KL 25.1 §:ssä säädetään ostajan purkioikeuden edellytyksistä myyjän tavarantoimituksen viivästymisen yhteydessä.

³⁵ Wilhelmsson – Sevón – Koskela 2006, s. 42–43.

³⁶ Wilhelmsson – Sevón – Koskela 2006, s. 57–58.

KL 25.1 § Ostaja saa purkaa kaupan myyjän viivästyksen vuoksi, jos sopimusrikkomuksella on hänelle olennainen merkitys ja myyjä käsitti tämän tai hänen olisi pitänyt se käsittää. (CISG artikla 25, 49.1)

Pykälän tarkoituksena on turvata ostajan purkamistarve ja samalla turvata oikeus oikeanlaiseen suoritukseen, joko alkuperäisellä sopimuksella tai katesopimuksella³⁷.

3.2.1 Viivästyksen olennaisuuden arviointi

Viivästyksen olennaisuutta tulee punnita ainoastaan ostajan kannalta, eli olennaisuuden arvioinnissa ratkaiseva huomio on kiinnitettävä viivästyksen merkitykseen ostajalle. Ostajan subjektiivinen käsitys ei kuitenkaan määritä olennaisuutta, jos viivästyä ei objektiivisesti voida pitää ostajan kannalta merkityksellisenä.³⁸ KL 25 §:n yhteydessä ei vaadita, että rikkova osapuoli on ymmärtänyt sopimusrikkomuksen olennaisuuden merkityksen, vaan hänen olisi pitänyt ymmärtää se. Näin purkusäännöksen olennaisuus on rakennettu kahdenkertaisen subjektiivisen tunnusmerkistön varaan.³⁹ Esimerkiksi tavaran luovutuksen viivästymisen johtuessa ostajan tavaran noutamisen laiminlyömisestä, kaupan purkaminen myyjän viivästyksen vedoten ei ole käsillä⁴⁰. Viivästyksen syyllä ei siis ole merkitystä ostajan purkuoikeudelle. Ainoa merkitsevä tekijä myyjän kannalta on hänen sopimusrikkomuksen olennaisuuden objektiivinen ymmärtäminen, eli myyjän olisi pitänyt ymmärtää sopimusrikkomuksen olennaisuus.⁴¹

Ratkaisevaa viivästyksen olennaisuuden arvioinnin kannalta on kaupan laji. Merkitsevää on myös se, sisältääkö sopimus tavalla taikka toisella ilmauksia, jotka osoittavat ostajan olevan riippuvainen suorittamisen täsmällisestä ajankohdasta tai ainakin tietystä lyhyestä suoritusajasta. Tilanne on normaalisti tällainen myytäessä suhdannevaihtelulle alttiita artikkeleita. Pelkästään kaupan laji osoittaa näissä tilanteissa sen, että ostajan on voitava nopeasti vapautua sopimuksesta, ellei hän saa oikeanlaista suoritusta.⁴² Suurin painoarvo viivästyksen olennaisuutta arvioitaessa on siis löydettävissä sopimuksen si-

³⁷ Routamo – Ramberg 1997, s. 196.

³⁸ HE 93/1986, s. 71.

³⁹ Routamo – Ramberg 1997, s. 197.

⁴⁰ Ostaja on tällöin rikkonut myötävaikutusvelvollisuuttaan.

⁴¹ HE 93/1986, s. 65.

⁴² Routamo – Ramberg 1997, s. 199.

sällöstä ja tarkoituksesta. Olennaisuusarvioinnin joustavuus suhteessa kaupan lajiin ja sopimukseen helpottaa tarvittaessa sopimuksen purkamista sekä kateoston suorittamista. Ostajalla pitää olla mahdollisuus myötävaikuttaa oman sopimuksen mukaisen suorituksen saamiseen erityisesti, silloin kun tällä on hänelle huomattava taloudellinen merkitys.

3.2.2 Ostajan velvollisuus ilmoittaa purkioikeutensa käytöstä

Jos tavara on luovutettu liian myöhään ja ostaja haluaa edelleen käyttää purkioikeuttaan, hänen on ilmoitettava siitä myyjälle kohtuullisessa ajassa.

KL 29 § Jos tavara on luovutettu liian myöhään, ostaja ei saa purkaa kauppaa eikä vaatia vahingonkorvausta viivästyksen vuoksi, ellei hän kohtuullisessa ajassa luovutuksesta tiedon saatuaan ilmoita myyjälle, että hän purkaa kaupan tai haluaa vaatia vahingonkorvausta. Jos ostaja purkaa kaupan, hän ei kuitenkaan ole velvollinen erikseen ilmoittamaan vahingonkorvausvaatimuksesta. (CISG artikla 49.2 a)

Reklamaatiovelvollisuutta purkioikeuden käyttämisestä ei ole viivästyksen perusteella ennen kuin tavara on luovutettu. Tavarantoimituksen jälkeen ostaja ei siis menetä oikeuttaan vaatia sopimuksen purkamista, mikäli se on tapahtunut liian myöhään.⁴³ Jos viivästys on ollut ostajalle oleellinen, niin hän menettää purkioikeutensa ainoastaan, mikäli hän viivyttää kohtuuttoman kauan purkuvaatimuksensa esittämisessä.

Purkuilmoituksen kohtuullinen aika alkaa tavarantoimituksesta ja sen pituus ratkaistaan tapauskohtaisesti. Tämän vuoksi yleisesti sovellettavaa vastausta reklamaatioajan pituudesta, ei voida antaa. Kohtuullinen aika kuitenkin tarkoittaa reklamaation tekemistä joutuisasti, eikä ostaja saa keinotella sopimuksen purkamisen viivästyttämisellä ja kauppatavaran hintakehityksellä.⁴⁴ Tällä on merkitystä katekaupan kohtuullisen ja huolellisen suorittamisen näkökulmasta.

⁴³ Routamo – Ramberg 1997, s. 233–234.

⁴⁴ Saarnilehto DL 2010, s. 152

3.2.3 Erityisesinekaupan asettamat rajoitukset

Ostajan purkuoikeudelle on kauppalaissa asetettu huomattava rajoite erityisesine- ja valmistuskaupan osalta. Jos myyjällä ei ole oikeutta valita kaupankohteen ominaisuuksista, jotka hänen on sopimuksen mukaan täytettävä, kysymyksessä on erityisesineen kaupasta⁴⁵. Vastaavaa purkurajoitetta ei ole CISG:ssa.

KL 26 § Jos kaupan kohteena on tavara, joka on valmistettava tai hankittava erityisesti ostajaa varten hänen ohjeidensa tai toivomustensa mukaisesti, eikä myyjä voi ilman huomattavaa tappiota käyttää tavaraa hyväkseen muulla tavoin, ostaja saa purkaa kaupan myyjän viivästyksen vuoksi vain, jos kaupan tarkoitus jää hänen osaltaan viivästyksen vuoksi olennaisesti saavuttamatta.

KL 26 §:n mukainen erityisesineen kauppa sitoo ostajaa sopimukseen voimakkaammin kuin normaali lajitavarakauppa. Kyseessä on eräänlainen lujitetun lojaliteettivaatimuksen ilmentyminen lainsäädännössämme. Ostajan purkuoikeutta rajoitetaan KL 26 §:n tilanteisiin, joissa kaupan tarkoitus jää hänen osaltaan viivästyksen vuoksi olennaisesti saavuttamatta. KL 26 §:n tiukennettu olennaisuusvaatimus täyttyy esimerkiksi silloin, kun ostajalla viivästyksen vuoksi ei ole mitään käyttöä tavaralle.⁴⁶ KL 26 §:n mukainen olennaisuusvaatimus johtaa helposti siihen, ettei kateoston tekeminen tai sen edellyttäminen ole enää järkevää. Toisaalta erityisesinekaupan purkaminen ostajan toimesta voi aiheuttaa kohtuuttomia menetyksiä myös myyjälle, koska hän ei välttämättä pysty suorittamaan katemyyntiä kohteen erityisten ominaisuuksien vuoksi⁴⁷.

Erityisesineiden kaupassa on huomioitava, ettei ostajalla ole useinkaan yhtä suurta tarvetta kaupan purkamiseen kuin lajitavarakaupan yhteydessä, sillä vastaavaa tavaraa ei monesti ole lyhyessä ajassa saatavilla muualta.⁴⁸ Myyjän viivästys voi kuitenkin johtua pelkästään hänestä johtuvista syistä, kuten tietyn raaka-aineen puutteesta. Pitäisikö ja toisaalta voiko ostaja purkaa sopimuksen ja suorittaa kateoston, jos toinen valmistaja pystyisi samaan aikaan valmistamaan tavaran, vaikka alkuperäinen sopimuskumppani olisikin jo tehnyt huomattavia uhrauksia sopimuksen täyttämisen eteen? Erityisesinekaupan purkamista koskevissa tilanteissa tulisi punnita, kuinka paljon resursseja myyjä

⁴⁵ Wilhelmsson – Sevon – Koskelo 2006, s. 8.

⁴⁶ Routamo – Ramberg 1997, s. 208.

⁴⁷ Myyjä on voinut esimerkiksi valmistaa kaupan kohteen ostajan ohjeiden mukaan, eikä kohde sovellu yleisesti myytäväksi tai sen valmistus on vaatinut huomattavasti normaalia enemmän kustannuksia.

⁴⁸ HE 93/1986, s. 72

on uhrannut sopimuksen täyttämisen yritykseen ja millä tavoin näitä käytettyjä resursseja on mahdollista hyödyntää tulevaisuudessa. Jollei sopimuksen täyttämistä ole aloitettu tai se ei ole ehtinyt edetä kovinkaan pitkälle, niin ostajan oikeutta sopimuksen purkamiseen ja kateostoon ei ole syytä rajoittaa. Ostajalle aiheutuvat vahingot ovat, siten purkusoikeuden arvioinnin kannalta tärkeässä asemassa. Ostajan kärsimät vahingot voivat nousta huomattavan suuriksi, jos esimerkiksi sopimuksen mukaisen tavaran saaminen on edellytys, jonkin tulevan sopimuksen täyttämiseksi. Lopuksi on huomattava, ettei KL 26 § erityissäännös koske tavaran virheellisyyttä vaan ainoastaan viivästystä.

3.2.4 Lisäaikamenettely

Myyjästä johtuvan tavaran viivästyksen aiheutuma sopimusrikkomuksen olennaisuusvaatimus on sellaisenaan hyvin yleisluontoinen. Se voi usein olla epätydyttävä ottaen huomioon osapuolten kyvyt arvioida ja ennakoida, milloin sopimuksen purkaminen voi tulla kysymykseen. Olennaisuussääntöä onkin täydennetty kauppalaissa lisäaikamenettelyllä.⁴⁹

KL 25.2 § Jos ostaja on asettanut myyjälle määrätyn lisäajan tavaran luovutusta varten eikä se ole kohtuuttoman lyhyt, ostaja saa niin ikään purkaa kaupan, jollei tavaraa luovuteta lisäajan kuluessa. (CISG artikla 47.1)

Purku-uhkaisen lisäajan asettamista pidetään sopimusoikeuden yleisiin oppeihin kuuluvana⁵⁰. Asettamalla lisäajan sopimuksen täyttämiseksi ostaja voi välttää ne riskit, jotka liittyvät viivästyksen olennaisuusvaatimuksen väärinarviointiin ja siihen, että jälkeensä todetaan, ettei hänellä ollutkaan oikeutta kaupan purkamiseen.⁵¹ Lisäaikamenettelyn tarkoitus on tehdä velalliselle selväksi, että velkojalle syntyy sopimuksen purkamisoikeus, mikäli suoritetta ei tehdä velkojan asettamaan määräaikaan. Lisäaikamenettelyn avulla ostaja voi välttyä riskiltä tulla sidotuksi kahteen samanlaiseen sopimukseen kateoston jälkeen.⁵²

⁴⁹ Wilhelmsson – Sevón – Koskelo 2006, s. 70.

⁵⁰ Hemmo 2003b, s. 118.

⁵¹ HE 93/1986, s. 27.

⁵² Liu 2005, luku 1.

Lisääjalle on asetettu kaksi täytettävää vaatimusta: kohtuus ja aikakäsityksen suhteellinen tarkkuus. Mikäli ostaja kehottaa myyjää täyttämään sopimuksen ”pian”, niin ilmaus on liian epämääräinen, jotta kysymys olisi säännöksen mukaisesta lisääjasta.⁵³ Asetetun lisääjän ei kuitenkaan tarvitse olla täysin täsmällinen, esim. ”kuukauden loppuun mennessä” on riittävä, jos se ei ole kohtuuttoman lyhyt. Kohtuudella ja suhteellisella tarkkuudella viitataan sopimussuhteen synnyttämään lojaaliuteen.

Lisäaikamenettelyn kannalta on huomioitava, ettei ostajalla ole oikeutta sopimuksen purkamiseen annetun lisääjän päättymisen jälkeen KL 26 §:n erityisesinekaupan yhteydessä. Tällöin lisääikaa voitaisiin käyttää siten, että lainkohdassa tarkoitettu suoja erityisesinekaupan purkamista vastaan muuttuisi merkityksettömäksi myyjälle. Ostaja voi tarvittaessa asettaa myyjän suoritukselle lisääjän myös KL 26 §:n tilanteissa, mutta sillä ei ole vaikutusta purkuoikeuteen.⁵⁴

3.3 Kaupan purku ostajan maksuviivästyksen vuoksi

Ostajan sopimusrikkomus on selvästikin kysymyksessä, kun hän viivästyy kauppahinnan maksamisessaan. Sovitun hinnan suorittaminen sopimuksen mukaisesti on ostajan tärkein velvollisuus. KL 51.1 § säädetään myyjän oikeuksista ostajan maksuviivästyksen kohdalla.

KL 51.1 § Jos ostaja ei maksa kauppahintaa oikeaan aikaan tai ei myötävaikuta kaupan 50 §:n 1 kohdan mukaisesti eikä tämä johdu myyjästä tai hänen puoleltaan olevasta seikasta, myyjä saa tämän luvun säännösten mukaisesti vaatia maksua tai sopimuksen täyttämistä muuten taikka purkaa kaupan sekä lisäksi vaatia vahingonkorvausta. Hän saa myös 10 §:n mukaisesti pidättää tavaran itsellään sekä vaatia korkoa 71 §:n mukaan. (CISG artikla 61.1)

Jos ostaja ei maksa kauppahintaa, voi myyjä vaatia kauppahinnan maksamista tavaran luovutusta vastaan tai sopimuksen purkamista. Myyjällä on siis oikeus vaatia ostajaa täyttämään sopimuksen. Myyjän kannalta kaupassa on kuitenkin normaalisti kysymys pelkästään rahasuorituksen saamisesta, eikä sopimuksessa pitäytyminen ole välttämättä järkevää, varsinkaan jos hänellä on mahdollisuus suorittaa sopimuksen purkamisen jäl-

⁵³ HE 93/1986, s. 71.

⁵⁴ Routamo – Ramberg 1997, s. 210.

keen katemyynti.⁵⁵ Sopimuksen purkamiselle on kuitenkin asetettu edellytyksiä, joista säädetään KL 54.1 §:ssä.

KL 54.1 § Myyjä saa purkaa kaupan ostajan maksuviivästyksen vuoksi, jos viivästyminen merkitsee olennaista sopimusrikkomusta. (CISG artikla 64.1)

Myyjälle ei synny oikeutta sopimuksen purkamiseen pelkästään sen turvin, että maksaminen tapahtuu myöhemmin kuin mitä on sovittu. Kysymyksessä on oltava viivästyminen, josta ostaja on vastuussa ja maksuviivästyksen tulee olla olennainen.⁵⁶ Jos viivästyminen johtuu esimerkiksi myyjän tiedonantovelvollisuuden rikkomisesta, kuten virheellisistä maksuohjeista⁵⁷, niin kyseessä ei ole ostajan sopimusrikkomus, josta myyjälle syntyisi hyväksyttävä purkuperuste.

3.3.1 Ostajan maksuviivästyksen ja sen olennaisuus

Ostajan maksuviivästyminen on käsillä, kun maksu on suoritettu liian myöhään tai sitä ei ole tehty lainkaan. Maksuviivästyksen yhteydessä ei vaadita samanlaista kaksinkertaista subjektiivista tunnusmerkistöä, kuten KL 25 §:ssä myyjän tavaran luovutuksen viivästyksen kohdalla. KL 54.1 §:n sanamuoto eroaa KL 25 §:stä. Siitä puuttuu viittaus sopimusrikkomuksen merkityksestä myyjälle.⁵⁸ Syynä on, että rahasuorituksen arvo voidaan ratkaista objektiivisesti ottamatta huomioon yksilöllisiä olosuhteita kussakin tapauksessa.⁵⁹ Kauppalain esitöissä on erikseen mainittu, etteivät myyjän varat ja taloudellinen asema ole ratkaisevia, harkittaessa hänen oikeutta purkaa kauppaa maksuviivästyksen vuoksi⁶⁰. Olosuhteet voivat kuitenkin olla sellaiset, että maksuviivästyminen on juuri myyjälle erityisen merkittävä ja ostajan olisi pitänyt tietää se. Esimerkiksi kun kysymyksessä on spekulatiivinen kauppa⁶¹, saattaa lyhytkin viivästyminen oikeuttaa purkamiseen, koska myyjän on voitava nopeasti saada oikeus määrätä tavarasta, jotta hän pystyisi suorittamaan katemyynnin.⁶²

⁵⁵ Routamo – Ramberg 1997, s. 369.

⁵⁶ Routamo – Ramberg 1997, s. 385.

⁵⁷ Esim. myyjä on antanut väärän tilinumeron.

⁵⁸ HE 93/1986, s. 108.

⁵⁹ Routamo – Ramberg 1997, s. 386.

⁶⁰ HE 93/1986, s. 108.

⁶¹ Spekulatiivisella kaupalla tarkoitetaan kauppaa, joka ei perustu ostajan tai myyjän konkreettisiin tarpeisiin, vaan haluun ansaita hintamuutoksilla.

⁶² Routamo – Ramberg 1997, s. 386.

Maksuviivästyksen kohdalla kauppatavaran laatu, toimiala tai kauppahinnan suuruus ovat ratkaisevia tekijöitä, punnittaessa viivästyksen olennaisuutta.⁶³ Kauppatavaran laadulla on merkitystä esimerkiksi, jos kysymyksessä on nopeasti pilaantuva tai hinnanvaihtelulle altis tavara. Tällöin myyjän kannalta on erityisen tärkeää, että hän voi nopeasti suorittaa katemyynnin, koska myytävän tavaran arvo voi laskea hyvinkin nopeasti.⁶⁴ Mikäli kysymyksessä on myyjän itse varastoima tavara, ei vähäisellä maksun viivästyksellä ole myyjälle niin suurta merkitystä, että se normaalisti oikeuttaisi sopimuksen purkamiseen⁶⁵. Ostajan maksuviivästyksen olennaisuusarviointi ei siten riipu yksistään viivästyksen pituudesta, vaikkakin se on yleensä merkittävin tekijä⁶⁶.

3.3.2 Lisäaikamenettely

Jos myyjä haluaa varmistaa purkuoikeutensa, niin hän voi turvautua lisäaikamenettelyyn. Kuten ostajan lisäaikamenettelyn kohdalla, ei myyjälläkään ole oikeutta purkaa sopimusta lisäaikamenettelyn kuluessa, ellei ostaja erikseen ilmoita, ettei hän tule suorittamaan maksua lisäajan kuluessa.⁶⁷

KL 54.2 § Jos myyjä on asettanut kauppahinnan maksamiselle määrätyn lisäajan, joka ei ole kohtuuttoman lyhyt, eikä ostaja suorita maksua lisäajan kuluessa, myyjä saa niin ikään purkaa kaupan. (CISG artikla 63)

Arvioitaessa lisäajan pituutta, ovat erilaiset tilanteet erotettava toisistaan. Tietyntyypisten kauppajen yhteydessä on myyjälle tärkeitä saada purkamisen jälkeen oikeus määrätä tavarasta ja suojata itsensä katemyynnillä⁶⁸, kuten edellä mainitun spekulatiivisen kaupan yhteydessä. Sopimus voidaan tietyissä tapauksissa purkaa nopeasti maksuviivästyksen ilmetessä, eikä lisäaikaa tarvitse tällöin edes asettaa. Myyjä voi kuitenkin varmistaa oman purkuoikeutensa lisäaikamenettelyn avulla. Silloin hänen ei tarvitse vedota sopimuksen purkamisen yhteydessä maksuviivästyksen olennaisuuteen.⁶⁹

⁶³ Wilhelmsson – Sevon – Koskelo 2006, s. 166.

⁶⁴ HE 93/1986, s. 108.

⁶⁵ Routamo – Ramberg 1997, s. 386.

⁶⁶ HE 93/1986, s. 108.

⁶⁷ HE 93/1986, s. 109.

⁶⁸ Routamo – Ramberg 1997, s. 387.

⁶⁹ Wilhelmsson – Sevon – Koskelo 2006, s. 166.

3.3.3 Myyjän purkuoikeuden rajoitus

Myyjän purkuoikeutta on rajoitettu KL 54.4 §:ssä. Ostajan maksuviivästyksen yhteydessä pääsääntönä on, ettei myyjällä ole oikeutta purkaa kauppaa sen jälkeen, kun ostaja on saanut tavaran haltuunsa⁷⁰. Vastaavaa säädöstä ei ole CISG:ssä.

KL 54.4 § Jos ostaja on saanut tavaran hallintaansa, myyjä saa purkaa kaupan vain, jos hän on pidättänyt itselleen oikeuden siihen tai jos ostaja torjuu tavaran.

Purkuoikeuden rajoitus kuitenkin syrjäytyy, jos myyjä on erikseen pidättänyt itselleen purkumahdollisuuden omistuksenpidätys- tai takaisinottoehdoilla. Näillä ehdoilla myyjä varmistaa kauppahinnan maksamatta jäämisen varalta oikeutensa kauppatavaraan. Sopimuksen purkamisen jälkeisen katemyynnin kannalta tällaiset ehdot ovat tärkeitä, koska säännöksellä on merkitystä myös silloin, kun ostaja on asetettu konkurssiin tai hänestä on muutoin tullut maksukyvytön.⁷¹

Huomioitavaa on, ettei purkuoikeudesta ole myyjälle hyötyä, jos kaupan toteutuminen on täysin riippuvainen ostajasta. Tällöin myyjällä ei ole toista kauppakumppania, jonka kanssa hän voisi tehdä katesopimuksen ja sopimuksen purkaminen johtaisi ainoastaan siihen, että tavara jäisi myyjälle. Tilanne on mahdollinen esimerkiksi valmistuskaupan yhteydessä. Myyjälle jää ainoastaan mahdollisuus luontoissuoritus- tai vahingonkorvausvaatimuksen esittämiseen.⁷² Myyjän purkuoikeutta ei kuitenkaan ole rajoitettu erityisesine- ja valmistuskaupan osalta, kuten KL 26 §:ssä on tehty ostajan kohdalla.

3.4 Kaupan purku laatuvirheen johdosta

Myyjä on velvollinen luovuttamaan ostajalle virheettömän tavaran. Laatuvirhe on käsilä, kun tavara ei vastaa ominaisuuksiltaan sitä, mitä ostajalla on sopimuksen perusteella oikeus vaatia. Laatuvirhe voi kytkeytyä esim. sopimuskohteen ulkonäköön, tosiasiallisiin käyttömahdollisuuksiin tai määrään. Tavaran sopimuksen mukaisuudesta säädetään KL 17 §:ssä.

⁷⁰ Wilhelmsson – Sevon – Koskelo 2006, s. 167.

⁷¹ HE 93/1986, s. 37. Ks. Ziegel 1984, § 9.04 [2]. Ziegel tarkastelee CISG:n myyjän purkuoikeuden rajoituksen puuttumisen mahdollisia ongelmatilanteita.

⁷² Myyjälle erityisen vaikea tilanne voi syntyä, jos kyseessä on tavara, josta myyjä haluaa eroon, kuten jätteestä.

KL 17 § Tavarahan on lajiltaan, määraltaan, laadultaan, muilta ominaisuuksiltaan ja pakkaukseltaan vastattava sitä, mitä voidaan katsoa sovitun.

Jos muusta ei voida katsoa sovitun, tavarahan tulee:

- 1) soveltua tarkoitukseen, johon sellaisia tavaroita yleensä käytetään;
- 2) soveltua siihen erityiseen tarkoitukseen, johon tavaraa oli tarkoitus käyttää, jos myyjän on kaupantekohetkellä täytynyt olla selvillä tästä tarkoituksesta ja ostajalla on ollut perusteltua aihetta luottaa myyjän asiantuntemukseen ja arviointiin;
- 3) vastata ominaisuuksiltaan sitä, mihin myyjä on viitannut esittämällä näytteen tai mallin; sekä
- 4) olla pakattu tavaramukaisella tai muuten sopivalla tavalla, jos pakkaus on tarpeen tavarahan säilyttämiseksi tai suojaamiseksi.

Jos tavara poikkeaa siitä, mitä 1 tai 2 momentissa säädetään, siinä on virhe.
(CISG artikla 35.1)

Tavarahan tulee KL 17 §:n mukaan soveltua tarkoitukseen, johon kyseenalaisia tavaroita normaalisti käytetään, tai soveltua erityistarkoitukseen, josta myyjän oli täytynyt olla kauppaa tehdessä tietoinen. Tavarassa katsotaan olevan virhe, mikäli se ei vastaa niitä tietoja, jotka myyjä on kaupanteko hetkellä antanut. Edellytyksenä on, että tiedon tai sen antamatta jättämisen voidaan olettaa vaikuttaneen kauppaan. Myyjä vastaa myös niistä tiedoista, joita joku muu kuin myyjä on antanut myyjän lukuun.

KL 18 § Tavarassa on myös virhe, jos se ei vastaa niitä tietoja, jotka myyjä on antanut tavarahan ominaisuuksista tai käytöstä tavaraa markkinoitaessa tai muuten ennen kaupantekoa ja joiden voidaan olettaa vaikuttaneen kauppaan.

Tavarassa on myös virhe, jos se ei vastaa niitä tietoja, joita joku muu kuin myyjä, aikaisemmassa myyntiportaassa tai myyjän lukuun, on ennen kaupantekoa tavaraa markkinoitaessa antanut sen ominaisuuksista tai käytöstä ja joiden voidaan olettaa vaikuttaneen kauppaan. Tavarahan ei kuitenkaan katsota olevan virheellinen, jos myyjä ei ollut eikä hänen olisi pitänytkään olla selvillä näistä tiedoista.

Tämän pykälän 1 ja 2 momentin säännöksiä ei sovelleta, jos tiedot on ajoissa selkeällä tavalla oikaistu

Myyjän vastuu virheestä syntyy, vaikka hän ei tietäisi tavarahan ominaisuuksien puutteista. Vastuu syntyy, mikäli myyjän olisi pitänyt olla tietoinen virheestään. Merkityksellisempää on ostajan tietoisuus kaupan kohteen ominaisuuksista, sillä ostaja ei voi vedota KL 20 §:n mukaan virheeseen, josta hän tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää.

KL 20 § Ostaja ei saa virheenä vedota seikkaan, josta hänen täytyy olettaa tietneen kauppaa tehtäessä.

Jos ostaja on ennen kaupantekoa tarkastanut tavaran tai ilman hyväksyttävää syytä laiminlyönyt noudattaa myyjän kehotusta tarkastaa se, hän ei saa virheenä vedota seikkaan, joka hänen olisi pitänyt tarkastuksessa havaita, ellei myyjä ole menetellyt kunnianvastaisesti ja arvottomasti.

Mitä 2 momentissa säädetään, sovelletaan myös, kun ostajalla on ennen kaupantekoa ollut tilaisuus tarkastaa tavaraa koskeva näyte ja virhe koskee ominaisuutta, joka olisi ilmennyt näytteestä. (CISG artikla 35.2, 35.3)

Virhearvioinnin tulee toisin sanoen perustua informaatioon, joka on ollut ostajan käytävissä sopimusta tehtäessä, ja siten myös ostajan sopimuksen teon perustana. Oleellista on kaikki se tieto mitä ostajan voidaan olettaa saaneen ennen sopimukseen ryhtymistä. Vaikka ostaja olisi saanut virheellistä tai harhaanjohtavaa tietoa markkinoinnin perusteella, ei hän voi vedota siihen, mikäli myyjä on korjannut virheelliset tiedot ennen sopimuksen syntymistä.⁷³

3.4.1 Virheen olennaisuus ja sen arviointi

Ostaja voi purkaa sopimuksen tavaran virheen perusteella, jos sopimusrikkomuksella on hänelle olennainen merkitys ja myyjä on käsittänyt tämän. Kyseessä on samanlainen kaksinkertaisen subjektiivisen tunnusmerkistön edellytys, kuten KL 25 §:ssä on säädetty myyjän viivästyksen osalta.⁷⁴

KL 39 § Ostaja saa virheen vuoksi purkaa kaupan, jos sopimusrikkomuksella on hänelle olennainen merkitys ja myyjä käsitti tämän tai hänen olisi pitänyt se käsittää.

Ostaja ei saa virheen vuoksi purkaa kauppaa, ellei hän ilmoita purkamisesta myyjälle kohtuullisessa ajassa siitä, kun hän on havainnut virheen tai hänen olisi pitänyt se havaita, taikka sen ajan päättymisestä, joka myyjällä saattaa 37 §:n mukaan olla käytettävissään virheen korjaamista tai uutta toimitusta varten. Ostajan laiminlyönnillä ei kuitenkaan ole tällaista vaikutusta, jos myyjä on menetellyt törkeän huolimattomasti tai kunnianvastaisesti ja arvottomasti. (CISG artikla 49.1 a, 49.2)

⁷³ HE 93/1986, s. 24.

⁷⁴ Routamo – Ramberg 1997, s. 279.

Sopimusrikkomuksen olennaisuutta arvioitaessa on erityisesti annettava painoarvoa virheen merkitykselle ostajalle ja myyjän mahdollisuuksille hyvittää virhe korjaamalla se tai toimittamalla ostajalle uusi virheetön tavara.⁷⁵

Laatuvirheestä johtuvassa kaupan purussa on eroavaisuuksia viivästystilanteisiin, sillä virhetilanteessa on ensisijaisesti annettava myyjälle mahdollisuus virheen korjaamiseen tai uutteen suoritukseen⁷⁶. Viivästystilanteissa puolestaan ei ole enää mahdollista korjata suoritusvirhettä, koska se on jo tapahtunut ja mahdollisesti aiheuttanut vahinkoa.⁷⁷ Laatuvirheen yhteydessä ostaja voi vaatia myyjää korjaamaan tavarassa olevan virheen, jos virheen korjaaminen tai uuden tavaran toimittaminen ei aiheuta myyjälle kohtuutonta haittaa. Mikäli virheen korjaaminen on kuitenkin myyjän kannalta kohtuuton, niin ostajalla on käytettävissä muut virheen seuraamukset, kuten kaupan purku tai hinnanalennus.⁷⁸ KL 37 §:stä ilmenee virheseuraamusten keskinäinen suhde.

KL 37 § Jollei virheen korjaaminen tai uusi toimitus tule kysymykseen taikka jollei sitä suoriteta kohtuullisessa ajassa reklamaatiosta, ostaja saa vaatia 38 §:n mukaisesti laskettavaa hinnanalennusta tai purkaa kaupan 39 §:n mukaisesti. (CISG artikla 50)

Kaupanpurku voi kuitenkin tietyissä tilanteissa tulla kyseeseen myös ensisijaisena virheseuraamuksena, jos virheen korjaaminen tai uuden tavaran toimittaminen ei ole mahdollista. Ostaja voi siis purkaa kaupan, mikäli on ennalta oletettavaa, ettei myyjä pysty oikaisemaan virhettään. On kuitenkin korostettava, että kaupan purkamisen tulee normaalisti kysymykseen vasta toissijaisena seuraamuksena, myös virheen oikaisuyrityksen jälkeenkin, sillä jos korjaamatta jäänyt virhe on vähäinen, joutuu ostaja tyytymään hinnanalennukseen.⁷⁹

Kaupan purkamisen edellytysten arvioinnissa on siis otettava huomioon virheen laadun lisäksi mahdollisuudet poistaa virhe tai hyvittää se ostajalle muiden seuraamusten avulla. On mahdollista, ettei olennaisuusvaatimus täyty, jos virhe voidaan poistaa tai hyvittää korjaamalla. Virheen olennaisuuden arviointi edellyttää sopimusrikkomuksen ja sen

⁷⁵ HE 93/1986, s. 32.

⁷⁶ HE 93/1986, s. 89.

⁷⁷ Routamo – Ramberg 1997, s. 281.

⁷⁸ HE 93/1986, s. 85.

⁷⁹ Wilhelmsson – Sevón – Koskelo 2006, s. 133.

seurausten kokonaisarviointia, siksi tavaran käyttötarkoitukselle on annettava painoarvoa.

Kaupan koskiessa erityisesti ostajaa varten valmistettua tavaraa, on syytä painottaa myyjän mahdollisuutta tavaran korjaamiseen tai virheen hyvittämiseen. Ostajan on valmistuskaupan osalta siedettävä suurempaa haittaa virheen korjaamisen yhteydessä. Toisaalta on muistettava ostajan oikeus virheettömään tavarahan.⁸⁰ Laatuvirhetilanteissa ei kuitenkaan ole tarvetta rajoittaa ostajan purkuoikeutta valmistuskaupan osalta yhtä voimakkaasti kuin viivästystilanteiden kohdalla, sillä tavaran virheen osalta on erityisesti otettava huomioon mahdollisuudet virheen hyvittämiseen muilla keinoin.⁸¹

Koska purkamisen olennaisuusedellytykset ovat tilanne- ja asiariippuvaisia, niin sopimuksen purkamiseen oikeuttaville virheille ei voida asettaa yleissääntöjä. Joskus vähäpätöinenkin virhe voi oikeuttaa purkamiseen, jos se on ostajalle olennainen. Myös aikatekijä ja haitta, joka virheen korjaamisesta tai uudesta toimituksesta ostajalle aiheutuu, on otettava huomioon.⁸² Ostajaa suojataan tilanteissa, joissa hän viivästyttää sopimuksen purkamista voidakseen antaa myyjälle lain edellyttämän mahdollisuuden virheen korjaamiseen. Ostajalla on virheen korjausyrityksen jälkeenkin oikeus sopimuksen purkamiseen sekä vahingonkorvaukseen.

3.4.2 Ostajan velvollisuus ilmoittaa purkamisesta

KL 39.2 § mukaan ostajan tulee ilmoittaa myyjälle kohtuullisessa ajassa virheen havaitsemisen jälkeen halustaan kaupan purkuun. Se aika, jonka kuluessa ostajan on käytettävä purkuoikeuttaan, voi vaihdella sen mukaan onko ostajalla oikeutta kaupan purkamiseen ensisijaisena keinona vai voiko sopimuksen purkaa vasta sen jälkeen, kun ostaja on vaatinut virheen korjaamista. Ostajan kannalta kohtuullisen ajan pituus riippuu pitkälti siitä, millaisesta kaupasta on kysymys ja millainen tarve hänellä on saada sopimuksen mukainen suorite.⁸³ Myyjälle purkuilmoituksella on merkitystä esim. syystä,

⁸⁰ HE 93/1986, s. 90.

⁸¹ HE 93/1986, s. 32.

⁸² HE 93/1986, s. 32.

⁸³ HE 93/1986, s. 90–91.

että hänellä on KL 66.2 § mukaan vaaranvastuu tavarán tapaturmaisesta tuhoutumisesta, jos purkuperuste on olemassa.

KL 66.2 § Ostaja ei kuitenkaan menetä purkioikeuttaan eikä oikeuttaan vaatia uutta toimitusta, jos:

- 1) tavara on tuhoutunut, kadonnut, huonontunut tai vähentynyt omien ominaisuuksiensa tai muun sellaisen seikan vuoksi, joka ei johdu ostajasta;
- 2) tavara on tuhoutunut, huonontunut tai vähentynyt sellaisen toimenpiteen vuoksi, joka on ollut välttämätön tavarán virheettömyyden tarkastamiseksi; (CISG artikla 82.2 a–b)

Kohtuullisen reklamaatioajan pituutta on vaikea määrittää yleisen säännön pohjalta. Arviointi on tehtävä tapauskohtaisesti, mutta aika ei saa olla kovinkaan pitkä, koska myyjällä on vaaran vastuu tavarasta. Ajan kuluminen lisää vastapuolen luottamusta siihen, että sopimus on täytetty ja jää siten pysyväksi⁸⁴. Lisäksi nopea tiedonsaanti voi olla myyjälle tärkeää mahdollisen katemyynnin kannalta⁸⁵.

3.5 Kaupan purku ennakkollisen sopimusrikkomuksen seurauksena

Ennakoitu sopimusrikkomus on käsillä, kun sopimusosapuolen toiminnasta tai hänen taloudellisista oloistaan voidaan päätellä, ettei hän tule täyttämään sopimuksensa mukaista suoritettaan. Ennakkollisen sopimuksen purkamisen edellytykseksi ei riitä pelkäämistään suoritushäiriön ennustettavuus, vaan ennakoitavan sopimusrikkomuksen tulee olennaisuutensa puolesta olla sellainen, että se täyttää purkuedellytykset.⁸⁶

3.5.1 Ennakkollisen sopimusrikkomuksen purkuedellytykset

Ennakkollinen sopimusrikkomus voi antaa tavallisten rikkomusten tavoin oikeuden sopimuksen purkamiseen, mutta sen purkuedellytykset ovat vaativammat kuin normaalien sopimusrikkomusten kohdalla. KL 62 §:ssä säädetään kaupan purkuun johtavasta ennakkoidusta sopimusrikkomuksesta.

⁸⁴ Saarnilehto DL 2010, s. 154.

⁸⁵ Routamo – Ramberg 1997, s. 284.

⁸⁶ Hemmo 2003b, s. 119.

KL 62 § Jos on käynyt selväksi, että kaupan purkamiseen oikeuttava sopimusrikkomus tulee tapahtumaan, sopijapuoli saa purkaa kaupan jo ennen kuin sopimuksen täyttämisen aika on käsillä. Kaupan purku jää kuitenkin vaille vaikutusta, jos vastapuoli heti asettaa hyväksyttävän vakuuden sopimuksen täyttämiseksi. (CISG artikla 72)

Pykälä koskee sekä myyjän että ostajan ennakoitua sopimusrikkomusta. Oikeudella sopimuksen purkamiseen tilanteessa, jossa sopimusta ei ole vielä rikottu, mutta rikkomus voidaan ennakoida, voi osapuoli turvata toimintavapautensa ja mahdollisuuden ryhtyä varatoimenpiteisiin. Näillä toimenpiteillä hän voi estää niitä kuluja ja tappiota, joihin sopimuksen suorittamatta jättäminen voisi johtaa. Ostaja voi esimerkiksi nopeasti hankkia korvaavan kateoston muualta ja myyjällä on mahdollisuus tehdä edullinen kauteemynti.⁸⁷

Näyttövelvollisuus odotettavissa olevasta rikkomuksesta on ankara. KL 62 §:n sanamuoto osoittaa, että sopimuksen purkamiseen johtavan olennaisen ennakkollisen rikkomuksen tulee olla lähes väistämätön⁸⁸, jotta sopimus voitaisiin ennakkoviivästyksen vedoten purkaa.⁸⁹ Lisäksi on korostettava, että odotettavissa olevan sopimusrikkomuksen olennaisuuden on täytettävä sopimuksen purkuedellytykset. Ennakkoviivästystilanteissa tulee myös ottaa huomioon KL 26 §:n erityisesineiden kauppaa koskevat rajoitukset purkuoikeuteen.

Tulevaisuudessa tapahtuva ennakoitava sopimusrikkomus on kyseessä esimerkiksi silloin, kun ostaja saa tietää, että se tavara, jota myyjä aikoo toimittaa, on virheellistä. Lisäedellytyksenä myyjällä ei ole mahdollisuutta hankkia korvaavaa tavaraa. Tällöin uuden tavaran hankkiminen voisi tapahtua vasta, niin pitkän ajan kuluessa, että viivästyminen selvästi oikeuttaa ostajan purkamaan sopimuksen. Toisena esimerkkinä ennakoitu sopimusrikkomus on selvästi käsillä, jos myyjä saa tietää, ettei ostajalla ole maksukykyä. Edelleen tyypillinen tilanne on se, että myyjä tai ostaja ilmoittaa, ettei tule täyttämään sopimusta. Tällaiset ilmoitukset perustuvat usein siihen, että ilmoituksen tekevä osapuoli omalta puoleltaan katsoo olevansa oikeutettu sopimuksen purkamiseen. Mikäli oikeutta purkamiseen ei ole, ilmoituksen ainoa vaikutus on se, että sen tekijä jättää

⁸⁷ Routamo – Ramberg 1997, s. 443–444.

⁸⁸ CISG artikla 62 ilmaus ”It is clear”.

⁸⁹ Wilhelmsson – Sevón – Koskelo 2006, s. 62.

oman sopimuksen mukaisen suorituksensa tekemättä.⁹⁰ Lisäksi purkuilmoitus jää ilman vaikutusta, mikäli vastapuoli antaa heti hyväksyttävän vakuuden sopimuksen täyttämiseksi. Sopiva vakuus on esim. pankkitakaus.⁹¹

⁹⁰ Routamo – Ramberg 1997, s. 444–445.

⁹¹ HE 93/1986, s. 118.

4 Hinnanerokorvaus ja katekauppa

4.1 Hinnanerokorvaus ja sen laskentatavat

Velkojan tehdessä katesopimuksen huolella sekä kohtuullisessa ajassa kaupan purkamisen jälkeen, korvaus hinnanerosta lasketaan sopimuksen ja katesopimuksen hintojen erotuksena. Hinnanerosta suoritettavalla korvauksella kaupan purkanut osapuoli saa hyvityksen mahdollisesta markkinahintojen epäedullisesta kehittymisestä ja muista hintatason muutoksista⁹². Velkoja laiminlyödessä katesopimuksen tekemisen, hänelle ei makseta vahingonkorvausta koko sopimuksen arvosta vaan siitä vähennetään oletettavan katesopimuksen käypähinta. Kauppalain 68 ja 69 §:ssä säädetään katesopimuksen tekemisen tai tekemättä jättämisen vaikutuksista hinnanerokorvaukseen⁹³.

KL 68 § Jos kauppa on purettu ja ostaja on tehnyt kateoston tai myyjä myynyt tavarán uudelleen ja toimenpide on suoritettu huolella sekä kohtuullisessa ajassa kaupan purkamisesta, hinnanero lasketaan sopimuksen mukaisen hinnan ja kateostossa tai -myynissä maksetun hinnan perusteella. (CISG artikla 75)

KL 69 § Jos kauppa on purettu eikä 68 §:n mukaista kateostoa tai -myyntiä ole tehty ja jos sopimuksessa tarkoitettulle tavaralle on olemassa käypä hinta, hinnanero lasketaan sopimuksen mukaisen hinnan ja purkuajankohdan mukaisen käyvän hinnan perusteella.

Käypä hinta määräytyy sen mukaan, mikä on sellaisen tavarán hintataso sillä paikkakunnalla, missä tavarán luovutuksen olisi pitänyt tapahtua. (CISG artikla 76)

Edellä mainitut pykälät koskevat lähtökohdiltaan samanlaisia tilanteita. Erottava tekijä on vahingonkorvausta määrittävässä hinnassa, johon sopimuksen mukaista hintaa verrataan. Kun hinnanero lasketaan KL 68 §:n toteutuneen katesopimuksen perusteella, puhutaan hinnaneron konkreettisesta laskentatavasta. Jos taas hinnanero lasketaan KL 69 §:n mukaan markkinahintojen perusteella, käytetään termiä hinnaneron abstraktilaskentatapa.⁹⁴ On tärkeää muistaa, ettei velkojalle maksettavaa vahingonkorvaus muodostu pelkästään hinnanerosta. Korvaus saamatta jääneestä voitosta⁹⁵ saattaa olla suurempi

⁹² HE 93/1986, s. 129.

⁹³ Hinnanero sisältyy sopimusrikkomuksesta aiheutuvaan välittömään vahinkoon.

⁹⁴ Schlechtriem 2005, luku 2.1.

⁹⁵ Jotta hinnaneron ylittävä saamatta jäänyt voitto tulisi korvattavaksi, pitää syntyneen tappion ja sopimusrikkomuksen välillä olla adekvaattinen syy-yhteys.

kuin hinnanero ja sopimusrikkomus voi aiheuttaa muitakin menoeriä⁹⁶, jotka on otettava huomioon vahingonkorvauksen kokonaismäärää laskettaessa.

Esimerkki 1. konkreettisesta laskentatavasta. Myyjä on purkanut 10 000 € hintaisen kaupan ostajan olennaisen maksuviivästyksen perusteella. Vahinkoa rajoittaakseen hän on tehnyt 12 000 € katemyynnin. Ostaja on velvollinen korvaamaan myyjälle hinnaneron 2 000 € välittömänä vahinkona.

Esimerkki 2. abstraktista laskentatavasta. Ostaja on purkanut 10 000 € hintaisen kaupan myyjän olennaisen viivästyksen perusteella. Ostaja ei ole suorittanut kateostoa ja purkuajankohdan mukainen käypähinta paikallisilla markkinoilla on ollut 11 000 €. Myyjä on velvollinen korvaamaan ostajalle hinnaneron 1 000 € välittömänä vahinkona.

Esimerkki 3. Ostaja on purkanut 10 000 € hintaisen kaupan tavaran olennaiseen laatuvirheeseen vedoten. Hän suorittaa kateoston 12 000 € hintaan. Kateostosta huolimatta ostaja joutui purkamaan sopimuksen kolmannen kanssa, koska kateostolla hankittu tavara ei ollut saatavilla alkuperäisen sopimuksen aikataulussa. Sopimuksen purkamisesta aiheutui ostajalle 2000 € vahingot. Myyjä on velvollinen korvaamaan ostajalle 2000 € (välitön vahinko) hinnaneron ja 2000 € (välillinen vahinko) saamatta jääneenä voitona.

Mikäli kateostoa tai -myyntiä ei suoriteta riittävällä huolellisuudella tai kohtuullisessa ajassa kaupan purkamisesta, niin katekauppaa ei voida asettaa hinnaneron laskuperusteeksi. Hinnanerokorvaus lasketaan tällöin abstraktin laskentatavan mukaan.⁹⁷ Katekaupan huolellisuus- ja kohtuullisuusvaatimuksin pureudutaan syvemmin seuraavissa pääluvuissa, joissa käsitellään velkojan velvollisuutta ja oikeutta katekauppaan.

Velallinen voi vaikuttaa laskentatavan valintaan, mikäli hänellä on näyttöä velkojan tosiasiallisesta toiminnasta. Näin on esimerkiksi silloin, kun ostaja on valinnut purkamisajankohdasta riippuvan abstraktin hinnaneron laskemistavan, mutta todellisuudessa hän on tehnyt katesopimuksen, jonka mukainen konkreettinen hinnanerokorvaus muodostuisi pienemmäksi. Tällöin myyjä voi vaatia konkreettisen hinnaneron laskemistavan noudattamista.⁹⁸

⁹⁶ Sopimuksen purkamisesta voi aiheutua mm. ylimääräisiä kuljetuskustannuksia tai katesopimuksen solmimisesta syntyviä transaktiokustannuksia.

⁹⁷ HE 93/1986, s. 130., Ks. Honnold 1999, § 414. Honnoldin mukaan korvausta ei ole pakko määrittää abstraktin hinnaneron mukaan, vaan konkreettista hintaa voidaan säätää poikkeaman korvaamiseksi. ”it may be appropriate to adjust the price received to remove the effect of the anomaly”.

⁹⁸ HE 93/1986, s. 130.

4.2 Vertailuajankohdan ja kauppapaikkakunnan merkitys hinnaneron määrittämiseen

Hinnaneron abstraktin laskentatavan avainkysymys liittyy paikallisten markkinoiden purkuajankohdan käypään hintaan: mikäli sitä ei voida määrittää, niin abstraktia hinnaneroakaan ei voida määrittää. Käypä hinta on lisäksi pystyttävä määrittämään samasta jakeluportaasta, jota purettu kauppa koskee⁹⁹. Jos edellä mainitut abstraktin hinnaneron laskemisen premissit eivät täyty, ja velkoja ole ei tehnyt katesopimusta, niin sovellettaviksi tulevat muut vahingonkorvaussäännökset¹⁰⁰. On tärkeää huomata, että KL:n ja CISG:n käyvän hinnan määrittämisen sääntelyissä on eroja, niin vertailuajankohdan kuin paikallisten markkinoiden osalta.

4.2.1 Paikalliset markkinat ja myyntikanavan valinta

Kauppalain lähtökohtana on, että tavara on luovutettava myyjän luona, tai erityistapauksissa siellä, missä tavara oli kauppaa tehtäessä¹⁰¹. Abstraktin hinnaneron määrittävä käypähinta lasketaan tavaran luovuttamispaikkakunnan markkinahintojen perusteella, eli jossa tavaran luovutus tapahtui tai sen olisi pitänyt tapahtua. CIGG artikla 76.2:n ja Pohjoismaisen kauppalakityöryhmän mukaan käypähinta voidaan määrittää myös muunkin paikkakunnan hintaan, joka on verrattavissa luovutuspaikkakuntaan. Laskelmassa otetaan huomioon kuljetuskustannukset eri paikkakuntien välillä.¹⁰² Kauppalaista ja sen esitöistä puuttuu vastaava muun paikkakunnan sovellettavuus.

KL:n ja CISG:n erilaisuutta käyvän hinnan laskentapaikkakunnan valintakriteereiden osalta voidaan puoltaa lakien sääntelykohteiden eroilla. Kansainvälisessä kaupassa, jonka sääntelyä silmällä pitäen CISG on laadittu, kaupan osapuolet ovat normaalisti vähintään keskisuuria toimijoita. Heidän voidaan helpommin katsoa olevan velvollisia ryhtymään vahingonrajoitustoimenpiteiden kartoittamiseen myös toisessa paikkakunnassa tai maassa. Kansainvälisessä noutokaupassa ostajan voi kuitenkin olla vaikea osoittaa käypää markkinahintaa myyjän maassa, jos myyjän maa sijaitsee esimerkiksi toisella mantereella. Tällöin velkojan kannalta voi olla yksinkertaisempaa suorittaa ka-

⁹⁹ Routamo – Ramberg 1997, s. 525.

¹⁰⁰ Honnold 1999, § 414 C, NU 1984:5F s. 449–450.

¹⁰¹ HE 93/1986, s. 21–22.

¹⁰² NU 1984:5F, s. 448.

tekauppa hinnaneron perusteeksi kuin osoittaa paikalliset markkinahinnat velallisen kotipaikkakunnalla.

Kauppalaki on puolestaan laadittu silmällä pitäen myös pienten elinkeinonharjoittajien tarpeet, jotka saattavat toimia pelkästään kotipaikkakunnallaan. Tällöin ei välttämättä ole kohtuullista olettaa, että katekauppa käytäisiin muualla. On tärkeää huomata, että nykyään informaation saatavuus on helpottunut huomattavasti verrattaessa 1980-lukuun, jolloin kauppalaki astui voimaan. Nykyään pienimuotoista elinkeinotoimintaakin harjoittava toimija saattaa käydä kauppaa kansainvälisesti. Kauppalain säädökset ovatkin vanhentuneita abstraktin hinnaneron määrittämisen näkökulmasta. Ne eivät enää vastaa joustavuudeltaan nykyaikaisen kaupan tarpeita.

Velkojan tulisi suorittaa katekauppa varmistaakseen hinnanerokorvauksen saamisen, jos hän ei pysty osoittamaan paikallista markkinahintaa abstraktin hinnaneron laskemisen perustaksi.¹⁰³ Toisaalta kauppasopimuksessa voidaan ennalta määrittää sopimuksen purkamisen varalta ajankohta ja jakelukanava, joista abstraktin hinnaneron määrittävä markkinahinta lasketaan.¹⁰⁴ Saadakseen abstraktin hinnanerokorvauksen velkojan tulee pystyä todistamaan paikallisten markkinahintojen epäedullinen kehitys.

Ostaja ja myyjä (kiinalainen) olivat sopineet syyskuussa 1998, 500 tonnin pii-mangaani-seoksen toimittamisesta 380 US \$ /t, CFR Rotterdam. Myyjä nosti kanteen ostajaa vastaan, koska hän ei ollut avannut määräaikaan remburssia. Ostaja nosti vastakanteen myyjää vastaan, koska myyjä ei ollut toimittanut tavaraa määräaikaan mennessä, ja ostaja vaati abstraktin hinnaneron korvaamista.

Ostaja toimitti välitystuomioistuimelle asiakirjoja, jotka osoittivat sopimuksen purkuajankohdan (30. lokakuu 1998) mukaisen pii-mangaani-seoksen hinnan Kiinassa. Ostaja vaati toimittamiinsa asiakirjoihin vedoten korvattavaksi hinnaneron 40 US \$/t. Myyjä kuitenkin esitti vastaväitteen, jonka mukaan ostajan toimittamat asiakirjat, eivät vastanneet pii-mangaani-seossuhteeltaan kauppakirjan vastaavaa. Koska asiakirjat eivät vastanneet seosominaisuuksiltaan kauppakirjaa, niin sitä ei välitystuomioistuimen mukaan voitu suoraan asettaa hinnaneron laskemisen perustaksi. Tuomioistuin katsoi, kauppakirjan mukaisen tavaran olevan 85 %:n arvoinen suhteessa ostajan asiakirjoihin, jolloin abstraktin hinnaneron perustaksi otettava käypä markkinahinta oli $0,85 \cdot 420 = 357$ US \$/ t, joka on alhaisempi kuin kauppakirjan mukainen hinta.

Välitystuomioistuin hylkäsi molempien osapuolien kanteet.¹⁰⁵

¹⁰³ Honnold 1999, § 410.1.

¹⁰⁴ Liu 2003, 15.3.3.3.

¹⁰⁵ CIETAC, CISG/2000/01.

Tapauksesta käy hyvin ilmi, kuinka ostajan (velkojan) voi kansainvälisessä kaupassa olla vaikeaa osoittaa paikallisia markkinahintoja. Tapauksessa myyjän osoittaessa hintakehityksen olleen ostajan kannalta suotuisa, teki hän hinnanerokorvauksen näkökulmasta ostajalle ”palveluksen” jättäessään tavaran toimittamatta. Abstraktiin hinnaneroon vetoaminen on turhaa, elleivät sopimuksen purkuhetken hinnat ole kehittyneet negatiivisesti sopimuksen syntyhetken hintoihin verrattaessa.

Paikallisilla markkinoilla on myös merkitystä konkreettisen hinnaneron kannalta. Voidaan kysyä, missä jakelukanavissa katekauppa on kohtuullisesti suoritettava? Huolellisuusvaatimus merkitsee, että velkojan on pyrittävä olosuhteet huomioon ottaen ostamaan tavara mahdollisimman halvalla tai saamaan tavaran myynnistä mahdollisimman hyvä hinta. Lisäksi katekaupan on tapahduttava kohtuullisessa ajassa, jotta velkoja ei voisi spekuloida hintatasonvaihtelulla velallisen kustannukseksi.¹⁰⁶ Edellä mainittujen edellytysten lisäksi kauppalaissa tai CISG:ssa ei kuitenkaan oteta kantaa siihen, missä katemyynnin tai -oston on tapahduttava. Voidaanko olettaa riittävän, että katekauppa tulisi suorittaa parhaaseen hintaan velkojan kotipaikkakunnalla, vai pitäisikö katekauppa mahdollisesti suorittaa toisella paikkakunnalla, jossa siitä saisi paremman hinnan? Ainakin CISG:n mukaan katekauppa voidaan käydä toisella paikkakunnalla, jolloin kuljetuskustannukset lisätään tai vähennetään konkreettiseen hinnan eroon.

4.2.2 Vertailun ajankohta

KL 69 §:n ja CISG:n artikla 76 abstraktin hinnaneron hintavertailuajankohdan määrittämisessä on eroavaisuus. KL 69 §:ssä viitataan pelkästään sopimuksen purkamisajankohtaan. CISG:n artikla 76 sisältää kuitenkin poikkeaman tapauksissa, joissa ostaja purkaa kaupan tavaran haltuun ottamisen jälkeen, jolloin hinnanero lasketaan vastaanottoajankohdan käyvän hinnan perusteella.¹⁰⁷

CISG artikla 76:n tarkoitus on estää ostajalta mahdollisuus keinotella hintakehityksellä viivyttämällä purkupäätöstä tavaran haltuun ottamisen jälkeen. Ostaja kuitenkin saattaa havaita tavarassa purkamiseen oikeuttavan virheen vasta luovutuksen jälkeen, joskus

¹⁰⁶ HE 93/1986, s. 130.

¹⁰⁷ HE 198/1986, s. 44.

pitkänkin ajan kuluttua. Tällöin ostaja ei ole syyllistynyt hintakeinotteluun, mutta kauppalain mukaan myyjä voi kärsiä hintojen noususta. KL:n ja CISG:n ero ei kuitenkaan muodostu suureksi, jos otetaan huomioon, että ostajalla on mahdollisuus tehdä kateosto ja vaatia konkreettisen hinnanneron korvaamista¹⁰⁸.

4.3 Kaupan lajin vaikutus hinnanneron laskentaan

Lajitavarakaupan yhteydessä ostajalla on lähtökohtaisesti mahdollisuus valita, kumpaa hinnanneron laskemistapaa hän haluaa noudattaa. Velkojan tehdessä katesopimuksen kohtuullisesti ja huolellisesti hänen ei tarvitse osoittaa tavarankorvausta markkinahintaa. Eri-tyisesine- ja valmistuskaupan yhteydessä kateoston tekeminen voi olla vaikeampaa, tällöin myös abstraktin hinnanneron laskeminenkin vaikeutuu. Routamo & Rambergin mukaan kateostot ovat mahdollisia ainoastaan, kun kaupan kohteena on tavara, joka voidaan korvata.

”Mikäli kaupan kohteena on erityisesti valmistetut tai käytetyt tavarat, on vaikeata, jopa mahdotonta osoittaa katekaupan olevan korvaava oikeustoimi purettulle kaupalle”.¹⁰⁹

John O. Honnold näkee katekaupan soveltamisalaksi myös erityisesinekaupan. Hänen mukaansa kateosto tai -myynti tulisi nimenomaisesti suorittaa, silloin kun katekaupan kohteelle ei ole määritettävissä markkinahintaa.

” Making (and identifying) a substitute transaction will be especially important when the goods have been specially manufactured or for some other reason are so unique that it will be difficult to establish a "current" price under Article 76”.¹¹⁰

Honnold puoltaa erityisesineiden katekauppaa, koska niiden kohdalla abstraktin hinnanneron soveltaminen on mahdotonta. Tätä näkökantaa voidaan tukea yleisellä vahingonkorvausvelvollisuudella, jota käsitellään seuraavassa luvussa. Myös kauppalain esitöiden mukaan toimenpide¹¹¹, jolla velkoja pystyy rajoittamaan hänelle aiheutuvaa vahinkoa, on rinnastettavissa kateostoon tai -myyntiin, ja siitä aiheutuvat kustannukset voivat tulla korvattaviksi kateoston perusteiden¹¹². Kauppalain esitöissä on kuitenkin ni-

¹⁰⁸ Routamo – Ramberg 1997, s. 528–529.

¹⁰⁹ Routamo – Ramberg 1997, s. 525.

¹¹⁰ Honnold 1999, § 410.1.

¹¹¹ Esim. tavarankorvaus.

¹¹² HE 93/1986, s. 126.

menomaisesti suljettu pois kateoston soveltaminen ainutlaatuisten esineiden kohdalta¹¹³. Ratkaiseva tekijä Routamo & Rambergin ja Honnoldin tulkintojen välillä voi johtua siitä, ettei CISG:ssa ole KL 26 §:n mukaista ostajan erityisesinekaupan purkurajoitetta¹¹⁴. On tärkeää käsittää, että KL 26 § säätelee ainoastaan tilanteita, joissa tavara valmistetaan erityisesti ostajalle tiettyjen ohjeitten mukaan, eikä se koske standarditavaroiden valmistusta. KL 26 §:n mukainen erityisesine on siten katekaupan rajoittamisen näkökulmasta määritelmällisesti hyvin lähellä ainutlaatuista esinettä, eikä tällöin tulkintojen välillä ole käytännössä suurta eroa.

On tärkeää muistaa konkreettisen ja abstraktin hinnaneron laskemisen kannalta, ettei KL 26 §:n rajoite koske myyjän purkuoikeutta. Myyjä voi suorittaa katemyynnin hinnaneron perustaksi, vaikka sopimuskohde olisi ainutlaatuinen. Myyjän tulee kuitenkin varmistua kateoikeustoimen huolellisuudesta, eli katemyyntiä ei saa suorittaa liian alhaiseen hintaan.

¹¹³ HE 93/1986, s. 130. Esineen ollessa ainutlaatuinen esim. taidemaalaus, niin kateostoa ei voida katsoa vahingonrajoittamistoimenpiteeksi.

¹¹⁴ KL 26 §:n sopimuksen purkamisen johtaneen rikkomuksen tiukennettu olennaisuusvaatimus täyttyy mm. silloin, kun tavaralla ei ole ostajalle enää mitään käyttöä.

5 Katekauppa osana vahingonrajoittamisvelvollisuutta

5.1 Yleinen vahingonrajoittamisvelvollisuus ja katekauppa

Sopimuksen purkamisen jälkeen velkojalla ei voida asettaa pakottavaa velvollisuutta tehdä katesopimusta, sillä sopimusvapaus ja sen osana sopimuskumppanin valinnanvapaus ovat ohjaavia oikeuseriaatteitamme. Katesopimuksen laiminlyönti voi kuitenkin vaikuttaa velkojalle maksettavan vahingonkorvauksen määrään. Velkojalta voidaan siis edellyttää katesopimusta vahinkoa rajoittavana toimenpiteenä. Yleisestä vahingonrajoittamisvelvollisuudesta säädetään kauppalaissa ja CISG:ssä.

KL 70.1 § Vahinkoa kärsivän sopijapuolen on ryhdyttävä kohtuullisiin toimenpiteisiin vahinkonsa rajoittamiseksi. Jos hän laiminlyö tämän, hän saa itse kärsiä vastaavan osan vahingosta. (CISG artikla 77)

Säädöksen tarkoituksena on ohjata sopimusrikkomuksen kohteeksi joutuneen osapuolen toimintaa taloudellisesti järkeväksi. Velkojan tulisi menetellä kuin tilanteessa, jossa hän ei voisi vaatia vahingonkorvausta keneltäkään.¹¹⁵ Velkoja voi esimerkiksi välttää jälleenmyyntisopimusten purkautuminen tai vähentää syntyviä tuotantotappioita, suorittamalla kateoston tai -myynnin.¹¹⁶ Vahinkoa kärsivän osapuolen on ryhdyttävä kohtuullisiin toimenpiteisiin vahinkonsa rajoittamiseksi. Kunkin tapauksen olosuhteet määrittävät, millaisia kohtuulliset toimenpiteet ovat ja milloin niihin on ryhdyttävä.

Katesopimusajattelun kannalta vahingonrajoitustoimenpiteiden kohtuullisuusvaatimus koskettaa niin velkojaa kuin velallistakin. Velallinen voi olettaa velkojalta kohtuullisia toimenpiteitä vahingon rajoittamiseksi, mutta toisaalta katesopimuksen tulee olla kohtuullinen toimenpide myös velkojan kannalta. Esimerkiksi ostajan ei tarvitse suorittaa kateostoa, jos sen rahoittaminen olisi ongelmallista¹¹⁷.

¹¹⁵ Routamo – Ramberg 1997, s. 531.

¹¹⁶ HE 93/1986, s. 129.

¹¹⁷ NU 1984:5F, s. 450–451.

5.2 Katekaupan vaikutus seurausvahinkojen korvattavuuteen

Arvioitaessa katekaupan velvoittavuutta on tärkeää pitää erillään hinnanerokorvaus ja muut vahinkoerät kuten korvaus saamatta jääneestä voitosta. KL 67 §:n mukaan tilanteissa, joissa vahinkoa kärsivälle on korvattava enemmän kuin hinnanero, on syntyneen tappion ja sopimusrikkomuksen välillä oltava adekvaattinen syy-yhteys. Katesopimuksen tekeminen on erityisen tarpeellista, jos sen avulla voidaan estää liiketoiminnan keskeytymisen ja keskeytymisestä aiheutuvien seurausvahinkojen laajentuminen. Mikäli velkoja on laiminlyönyt katesopimuksen solmimisen ja sopimuksen purkamisesta aiheutuu seurausvahinkoja, niin velallista ei voida pitää niistä kokonaisuudessaan vastuussa, jos velkojalla olisi ollut mahdollisuus tehdä korvaava suorite muutoin.¹¹⁸ Velkojalla on kuitenkin edelleen oikeus (abstraktiin) hinnanerokorvaukseen, jos tavarankorvaushinnat ovat kehittyneet epäedullisesti.

Velvollisuus rajoittaa seurausvahinkoja koskettaa lähinnä ostajaa. Sopimusperusteinen vahingonkorvausvastuun pääperiaatteen mukaan sopimusrikkomuksen kohteeksi joutunut osapuoli saatetaan vahingonkorvauksella samaan taloudelliseen asemaan, jossa hän olisi ollut, mikäli sopimuksen mukainen suoritus olisi tehty. Myyjälle kaupan purkamisesta aiheutuva vahinko voidaan ottaa normaalesti rahamääräisesti huomioon kauppahinnan menettämisestä syntyneenä tappiona. Mikäli kaupan purkamisesta aiheutuisi myyjälle esim. luottotappioita, niin vahingon ennakoitavuus ostajan näkökulmasta olisi vaikeaa, ellei myyjä olisi erikseen ilmaissut tätä sopimuksen valmisteluvaiheessa. Periaatteessa myyjälle voidaan katsoa aiheutuvan seurausvahinkoja kauppatavaran laadun heikentymisestä. Tällainen tilanne on esimerkiksi mahdollinen, jos ostaja kieltäytyy ottamasta sesonkiluontoista tavaraa vastaan ja katemyynnin suorittaminen ei enää onnistu. Koska katekaupan käyminen ei em. tapauksessa ole mahdollista, niin myyjälle aiheutuvat seurausvahingot sisältyvät välittömään vahinkoon. Myyjälle syntyvien vahinkojen suuruus on kuitenkin sidottu kauppatavaran arvoon.

Ostajalle kaupan purkaminen voi useinkin aiheuttaa seurausvahinkoja. Esimerkiksi, jos kaupan toteutuminen on ollut edellytys toisen sopimuksen toteutumiselle tai tuotannon

¹¹⁸ Hemmo 1994, s. 219–220.

ylläpitämiselle. Tällöin ostajalla on velvollisuus rajoittaa hänelle syntyvää vahinkoa, mikä voi edellyttää kateoston suorittamista.

Lähtökohtaisesti seurausvahinkoja ei ole kohtuullista jättää pelkästään sopimukseen luottaneen velkojan kannettavaksi, varsinkin jos syntyvät vahinkoerät ovat olleet velallisen tiedossa ja katesopimuksen solmimiseen liittyisi epävarmuustekijöitä. Katesopimus ei tällöin olisi enää kohtuullinen toimenpide velkojan kannalta.¹¹⁹ Katekauppa tulee kuitenkin pyrkiä suorittamaan, mikäli sen avulla voidaan välttää seurausvahinkojen syntymistä.

5.3 Velvollisuus suorittaa kateosto ja hinnanerokorvaus

Ostaja voi olla velvollinen suorittamaan kateoston vahinkoa rajoittavana toimenpiteenä, mikäli hän on purkanut sopimuksen myyjän olennaisen viivästyksen tai virheen seurauksena. Arvioitaessa kateoston velvoittavuutta hinnanerokorvauksen näkökulmasta tulee muistaa, että velkoja voi sopimuksen purkamisen jälkeen normaalisti vedota myös abstraktin laskentatavan mukaiseen hinnanerokorvaukseen.

Millaisissa tilanteissa kateoston suorittamista voidaan edellyttää hinnanerokorvauksen perusteeksi? Ensinnäkin velkojalla pitää olla mahdollisuus suorittaa kateosto ja sen tulee vastata ominaisuuksiltaan ja määrältään mahdollisimman paljon alkuperäistä sopimuskohdetta. Jos kateosto ei vastaa alkuperäistä sopimusta, se voidaan edelleen katsoa vahingonrajoittamistoimenpiteeksi, mutta sen vaikutusta on vaikea määrittää vahingonkorvauksen määrää laskettaessa¹²⁰. Toiseksi paikallisilla markkinoilla ei saisi olla käypähintaisia tavaroita, jolloin abstraktia hinnaneron laskentatapaa ei voitaisi soveltaa. Toisin sanoen ostajaa voidaan edellyttää tekemään kateosto konkreettisen hinnaneron perustaksi, jos hänellä on mahdollisuus suorittaa kateosto ja samaan aikaan abstraktin hinnaneron laskeminen ei ole mahdollista. Premissit vaikuttavat olevan ristiriidassa keskenään, mutta laadultaan tai markkinoiltaan erityisten tuotteiden kohdalla ne voivat toteutua. Tällainen ennakkotapaus on ratkaistu ICC:n välimiesmenettelyssä.

¹¹⁹ Hemmo 1994, s. 220.

¹²⁰ Hemmo 1994, s. 215–216.

Pohjoismaiset kaupan osapuolet olivat sopineet hiileen toimittamisesta. Sopimuksessa oli eritelty, että hiilen tulee olla sisältää 32 % palavaa ainesta (volatile matter), mutta toimitettu hiili sisälsi tätä ainoastaan 20,4 %. Ostaja ei hyväksynyt kyseistä toimitusta ja purki kaupan ja vaati vahingonkorvausta abstraktin hinnaneron perusteella. Myyjä nosti ostajaa vastaan vastakanteen, koska hänen mukaan abstraktia laskentatapaa ei voisi noudattaa. Välimies tuomioistuin katsoikin, ettei abstraktia hinnaneron laskemistapaa pystytty soveltamaan, koska ostaja ei kyennyt osoittamaan markkinoiden käypää hintaa. Välitystuomiossa todetaan, että ainoastaan kateosto voitaisiin katsoa hinnaneron laskentaperusteeksi.¹²¹

Välitystuomion mukaan hiilen markkinahintaa tietyllä hetkellä on vaikea määrittää, koska se ei ole laadultaan yhtäläistä ja hiilelle ei ole olemassa normaaleja hyödyke-markkinoita. Hiilen markkina-arvo ei määriyty pelkästään hiilen ominaisuuksien mukaan vaan tietyissä tapauksissa myös hiilen alkuperä voi vaikuttaa siihen. Tämän vuoksi ostaja ei voinut vedota abstraktiin hinnaneroon, vaan hänen olisi pitänyt suorittaa kateosto hinnanerotkorvauksen perustaksi.

Toinen mahdollisuus kateoston suorittamisen velvoittavuuteen hinnaneron korvattavuuden näkökulmasta voi syntyä erityisesinekaupan yhteydessä. Honnoldin mukaan kateosto tulee suorittaa, silloin kun katekaupan kohteelle ei ole määritettävissä markkinahintaa, tällöin abstraktin hinnaneron noudattaminen on mahdotonta.¹²² Velvollisuutta kateoston tekemiseen ei kuitenkaan voi syntyä, jos sen tekeminen on mahdotonta tai siitä aiheutuvat kustannukset nousisivat tarpeettoman suuriksi suhteessa kateostosta saatavaan etuun.

Edellä mainituista perusteluista voidaan tehdä johtopäätös, jonka mukaan kateosto tulee suorittaa hinnanerotkorvauksen perustaksi laadultaan vaikeasti määritettävien hyödykkeiden yhteydessä sekä korvattavissa olevien erityisesineiden kohdalla. Yleisesti voidaan kuitenkin sanoa, että velkojalla ei ole velvollisuutta suorittaa kateostoa hinnanerotkorvauksen perusteeksi, vaan hän voi valita abstraktin hinnaneron laskutavan, niin halutessaan.

¹²¹ ICC 8740.

¹²² Honnold 1999, § 410.1.

5.4 Velvollisuus suorittaa katemyynti ja hinnanerokorvaus

Katemyyntiä voidaan eräissä tapauksissa edellyttää voimakkaammin hinnanerokorvauksen perusteeksi kuin kateostoa. Jo tavaran huolenpitovelvollisuuden mukaan osapuolella, jolla on kauppatavara hallussaan, voi olla velvollisuus myydä se, ilman sopimuksen purkamista.

KL 76 § Sopijapuoli, joka on velvollinen huolehtimaan tavarasta, saa myydä sen, jollei hän ilman huomattavia kustannuksia tai olennaista haittaa voi jatkaa tavarasta huolehtimista taikka jos vastapuoli viivyttelee kohtuuttomasti tavaran hallintaan ottamisessa, kauppahinnan maksamisessa tai huolenpitokustannusten korvaamisessa.

Jos tavara on altis nopealle tuhoutumiselle tai huononemiselle taikka jos huolenpito tulee kohtuuttoman kalliiksi, tavara on, mikäli mahdollista, myytävä.

Tavaraa myytäessä on noudatettava huolellisuutta. Ennen myyntiä on asiasta, mikäli mahdollista, ilmoitettava vastapuolelle. (CISG artikla 88.1–2)

Huolenpitovelvollisuuteen liittyvä tavaran myynti voi koskettaa niin myyjää kuin ostajaakin¹²³. Velvollisuus myydä tavara vastapuolen lukuun voi syntyä esimerkiksi, jos tavara on altis nopealle tuhoutumiselle tai huonontumiselle. Myyntivelvollisuus voi myös syntyä, jos tavaran huolenpitokustannukset nousevat huomattaviksi suhteessa tavaran arvoon.¹²⁴ Yksi huolellisuusvelvollisuuden myyntiedellytyksistä on vastapuolen (ostajan) kauppahinnan maksamisen viivästyminen. Olennainen maksuviivästys on myös KL 54 §:n mukaan kaupan purkuedellytys. Katemyynnin ja huolenpitovelvollisuuden myyntiedellytysten välillä on yhteys. Kyseessä on erilaiset tilanteet, mutta huolenpitovelvollisuus luo edellytyksiä katemyynnin velvoittavuudella.

Kauppalaissa ei erotella huolenpitovelvollisuuden laiminlyönnin seuraamuksia, mutta se voi vaikuttaa hinnanerokorvauksen määrittämiseen. Osapuolen laiminlyödessä huolenpitovelvollisuuttaan ennen sopimuksen purkamista, voi velallinen vapautua vahingonkorvausvastuusta vastaavalta osalta. Velkoja on tällöin laiminlyönyt huolenpitovelvollisuuden lisäksi vahingonrajoittamisvelvollisuuttaan.¹²⁵ Huolenpitovelvollisuus periaatteessa asettaa katekaupalle ja sopimuksen purkamisen oikea-aikaisuudelle rajoja.

¹²³ Tavaralla ollessa ostajan hallussa.

¹²⁴ HE 93/1986, s. 134.

¹²⁵ Routamo – Ramberg 1997, s. 549, 553.

Myyjän on suoritettava katemyynnit nopeasti pilaantuvien tavaroiden kaupan yhteydessä. Myyjä pystyy periaatteessa valitsemaan kumpaa hinnaneron laskemistapaa, hän haluaa soveltaa. Käytännössä abstraktin hinnaneron soveltaminen ei kuitenkaan ole järkevää. Markkinahinta on toki voinut kehittyä sopimuksen syntyhetken ja purkuajankohdan välillä, mutta myyjän vaatiessa abstraktin hinnaneron korvaamista, jäisi pilaantuva tuote hänellä. Tällöin sopimuksen purkamisen jälkeinen hintojen lasku jäisi myyjän kannettavaksi.

5.4.1 Abstraktin hinnaneron sovellettavuus, jos suorituksia ei voida palauttaa

On tärkeää muistaa, ettei myyjä pysty kauppalain mukaan purkamaan sopimusta, jos hän on luovuttanut tavarahan ostajalle pidättämättä oikeuttaan siihen. Hinnanerokorvaus ei siten voi tulla sovelletuksi kauppatavarahan ollessa ostajan hallussa, koska sopimusta ei voida tällöin purkaa. CISG ei sisällä samanlaista myyjän purkuoikeuden rajoitetta kuin KL 54.4 §. Myyjä voi siis purkaa sopimuksen ja vaatia abstraktia hinnaneron soveltamista, vaikka tavara olisi jo ostajan hallussa.¹²⁶

Ostaja ja myyjä olivat sopineet tomaattikastikkeen kaupasta. Ostaja kieltäytyi täyttämästä sopimuksen mukaiset velvoitteensa. Neuvotteluiden jälkeen myyjä päätti purkaa sopimuksen ja vaatia vahingonkorvausta abstraktista hinnanerosta.

Alemman tuomioistuimen mukaan CISG artiklan 76 mukainen abstrakti hinnanero ei voisi tulla sovellettavaksi, koska tavara ei ollut myyjän hallinnassa sopimuksen purkuhetkellä. Valitustuomioistuimien (Appeal Court) katsoi 76 artikla ehtojen täyttyneen: Sopimus oli purettu, katemyyntiä ei ollut tehty ja myyjä pystyi todistamaan tomaatti kastikkeen purkuajankohdan markkinahinnan. Myyjällä oli tuomioistuimen mukaan oikeutettu abstraktiin hinnanerokorvaukseen.¹²⁷

Normaalisti myyjän kaupan purkamisen yhteydessä jo tehdyt suoritukset on palautettava ja ostajan tulee mahdollisesti maksaa myyjälle korvaus hinnanerosta. CISG:n mukaan abstraktihinnanero määrittyy tällöin sopimuksen purkamisajankohdan mukaan, eikä tavarahan vastaanottoajankohdan mukaan, koska virhe ilmenee vasta tavarahan vastaanottamisen jälkeen.¹²⁸

¹²⁶ Honnold 1999, § 412 (ii).

¹²⁷ Tallinna Ringkonnakohus 2-2/111/2004.

¹²⁸ Honnold 1999, § 412 (ii). Normaalisti CISG:n mukaan abstraktihinnanero määrittyy tavarahan vastaanottoajankohdan mukaan, jos tavara on jo luovutettu ostajalle.

Ostajan olennainen sopimusrikkomus voi ilmentyä vasta ostajan tavaran jälleenmyynnin jälkeen. Myyjä ei voi tällöin vaatia suoritusten palauttamista, mikäli ostaja on toiminut hyvän liiketavan mukaistesti. Onko myyjällä enää oikeutta purkaa sopimusta, jos suoritukset eivät ole palautettavissa?

Myyjä möi antiikki urheiluauton (Jaquar C-type 1953) 170 000 € hintaan ostajalle, joka möi käytettyjä autoja. Ostaja jälleenmöi auton (14.2.2006) 198 500 € hintaan, johon sisältyi 2000 € myynti kustannuksia. Ostaja ilmoitti (28.3.2006) myyjälle maksettuaan kauppahinnasta 70 000 €, ettei hän pysty maksamaan loppua 100 000 € sovittuun aikaan. Myyjä asetti kauppahinnan loppuosan maksamiselle takarajaksi 20.4.2006 ja hän purki sopimuksen 2.5.2006. Sopimuksen purkamisen yhteydessä myyjä vaati ostajalta puuttuvaa kauppahintaa 100 000 € ja 28 500 € vedoten CISG:n artikloihin 82(2)(b) ja 76 (1).

1. oikeusaste määräsi ostajan maksamaan myyjälle lopun kauppahinnan (100 000 €) korkoineen, mutta hylkäsi ostajan muut vaateet vedoten suoritusten palauttamisen mahdottomuuteen, jolloin sopimustakaan ei voida purkaa. Tuomioistuimen mukaan kauppahintojen erotus (28 500 €) olisi voinut tulla korvatuksi hinnanerona, mutta koska hinnanerokorvasta voidaan soveltaa ainoastaan sopimuksen purkamisen jälkeen, niin sitä ei voitu korvata.

Valitustuomioasteen kanta oli erilainen, sen mukaan ostajalla oli oikeus purkaa sopimus. Perusteluissaan tuomioistuin totesi, että tilanteissa, joissa suorituksia on mahdotonta palauttaa, tulee osapuolien kuitenkin palauttaa suorituksista saamansa etuus. Ostaja oli täten velvollinen palauttamaan myyjälle kauppahinnan lisäksi saamansa myyntivoiton 26 500 €. ¹²⁹

Tapauksessa ei sovellettu hinnanerosäädöksiä, mutta lopputulos on samankaltainen. CISG:n mukaan myyjällä voi syntyä oikeus sopimuksen purkamiseen, vaikkei suorituksia pystyttäisikään palauttamaan. Jos sopimuksen purkaminen on mahdollista, niin periaatteessa hinnanerosäädöstenkin soveltaminen on mahdollista, eli myyjällä on oikeus vaatia 76 artiklan mukaista abstraktin hinnaneron soveltamista, vaikka suorituksia ei pystyttäisikään palauttamaan.

Myyjällä ei kuitenkaan ole aina mahdollisuutta vaatia abstraktia hinnanerokorvausta. Jos sopimuksen purkuhetkellä tuotteen markkinahinnat ovat pohjalukemissa, niin myyjä voi olla velvollinen suorittamaan myöhemmin katemyynnin abstraktin hinnanerokorvauksen sijaan. Myyjä ei saa vaatia purkuhetken abstraktin hinnaneron soveltamista, vaan hänen tulee odottaa markkinahintojen nousua ja suorittaa katemyynti myöhemmin, jonka perusteella hän voi saada konkreettisen hinnanerokorvauksen. Myyjän velvolli-

¹²⁹ Oberlandesgericht Karlsruhe 9 U 46/07.

suus katekauppaan voi syntyä ainoastaan hintavaihteluille alttiiden artikkeleiden kaupan yhteydessä, jolloin abstraktin hinnaneron soveltaminen ei välttämättä täyttäisi vahingonrajoittamisvelvollisuutta.¹³⁰ Toisaalta tällaisessakin tapauksessa voidaan myyjällä katsoa olevan oikeus vaatia abstraktin hinnaneron soveltamista. Hinnaneroa ei kuitenkaan laskettaisi velalliselle kannalta huonoimman, eli alhaisimman hinnan mukaan.

¹³⁰ Schlechtriem 2007, luku 3.2.e).

6 Katekauppa velkojan oikeutena

6.1 Katekauppaoikeuden lähtökohdat

Velkojalle syntyy KL 68 §:n mukaan oikeus katekaupan käymiseen sopimuksen purkamisen jälkeen. Katesopimusajattelulla ja siihen liittyvällä vahingonkorvauskorvaus-oikeudella pyritään turvaamaan sopimussidonnaisuuden tehokasta ylläpitoa sekä velkojan oikeutta virheettömään suoritukseen. Toisaalta näiden velkojien oikeuksien tulee olla tasapainossa vahingon ennakoitavuusrajoituksen kanssa, sillä velallisella tulee olla mahdollisuus arvioida velvoitteidensa laiminlyönnistä aiheutuvien seuraamusten laajuus. Katekaupalle ja konkreettisen hinnaneron soveltamiselle on asetettu kohtuullisuus- ja huolellisuusvaatimukset, jotta ne täyttäsivät vahingon ennakoitavuusrajoitusodotukset.¹³¹

Peruslähtökohdat ostajan ja myyjän oikeudelle katekaupan käymiseen ovat samat. Käytännössä niiden sovellettavuudessa on kuitenkin eroja, koska osapuolten velvollisuudet tehdä suoritukset täsmälleen sopimuksen edellyttämällä tavalla eroavat toisistaan. Normaalisti myyjän velvoite on puhdas luontoissuoritus ja ostajan rahasuoritus, se kuinka näiden velvoitteiden laiminlyönnit vaikuttavat osapuolten toimintaan asettaa samalla rajoja katekaupalle.

6.2 Kateoston kohtuullisuus ja huolellisuus

Ostajan vahingonrajoitusvelvollisuus edellyttää, ettei hän saa viivyttellä kateoston tekemisessä, vaan hänen tulee ryhtyä siihen niin nopeasti kuin se olosuhteisiin nähden voidaan katsoa kohtuulliseksi. Ostaja ei saa spekuloida hintatason vaihteluilla myyjän kustannuksella. Aikavaatimuksen lisäksi katesopimukselle on asetettu huolellisuusvaatimus, joka merkitsee, ettei kateostoa saa tehdä myyjän kannalta olosuhteisiin nähden kohtuuttomalla hinnalla. Huolellisuusvaatimus ei kuitenkaan välttämättä edellytä halvimman vaihtoehdon valitsemista. Sen sijaan ostajan ei tulisi valita kalleinta vaihtoehtoa samanarvoisista hankintalähteistä. Aikatekijä voi sivuuttaa huolellisuusvaatimuksen hinnan osalta, jos ostaja tarvitsee nopeasti katesuorituksen välttääkseen seurausvahin-

¹³¹ Hemmo 1994, s. 218.

koja. Tällöin ostaja voi kääntyä kalleimman tavarantoimittajan puoleen, jos se pystyy toimittamaan tavaran nopeammin kuin muut. Toimittajien ei nähdä olevan ostajan kannalta samanarvoisia, joten kateoston huolellisuusvaatimuksen voidaan katsoa täyttyneen.¹³²

Sveitsiläinen ostaja ja Itävaltalainen myyjä olivat sopineet lannoitteen toimittamisesta. Myyjä hankki lannoitteen yhden ainesosan ukrainalaiselta toimittajalta. Ostaja lähetti myyjän ohjeiden mukaiset pakotointitarvikkeet (säkkejä) ukrainalaiselle toimittajalle. Ostajan lähettämät säkit, eivät kuitenkaan vastanneet Ukrainan kemikaaliteollisuuden asettamia sääntöjä, joten toimittaja ei pystynyt käyttämään niitä. Tästä johtuen myyjä ei pystynyt toimittamaan lannoitetta sopimuksessa määrättyyn aikaan. Viivästyksen ilmetessä ostaja kysyi myyjältä kirjallisesti, milloin tavara toimitetaan. Kirjeessään ostaja ilmaisi purkuaikeensa, mikäli tavaraa ei pystyttäisi toimittamaan nopeasti. Myyjä ei antanut ostajan kirjeeseen selkeää vastinetta, jonka johdosta ostaja purki sopimuksen ja suoritti kateoston korkeampaan hintaan.

Tuomiolauselmassa välitystuomioistuin toteaa, ettei myöhästynyt toimitus ole normaalisti olennainen sopimusrikkomus, ellei velkoja ole asettanut lisäaikaa. Kuitenkin, jos olosuhteista käy ilmi, että täsmällinen toimitus on ollut ostajalle erityisen tärkeää ja myyjä on ollut siitä tietoinen, niin viivästys voi suoraan johtaa sopimuksen purkamiseen. Tapauksessa myyjä tiesi, että ostajalla oli myyjän toimituksesta riippuva sopimus kolmannen kanssa. Lisäksi myyjä tiesi ostajan joutuvan maksamaan sopimussakon kolmannelle, mikäli hän myöhästyisi toimituksessaan.

Välitystuomion mukaan ostajan suorittama kateosto oli tehty huolellisesti, vaikka kateosto oli tehty korkeampaan hintaan ja se ei täysin vastannut laadullisesti alkuperäistä sopimuksen kohdetta. Ostajalla ei ollut mahdollisuuksia neuvotella parempaa katesopimusta, koska hänen piti tehdä se hyvin nopeassa ajassa.¹³³

Tapauksesta ilmenee hyvin, kuinka kateajattelun on tarkoitus myös olla velkojan oikeus. Ostaja oli täyttänyt sopimuksen mukaiset velvoitteensa ja myyjän sopimusrikkomuksen johdosta hänet oli ”pakotettu” tekemään kateosto turvatakseen omaa liiketoimintaansa. Katekaupan kohtuullisuutta tulee siis arvioida myös velkojan kannalta, eikä sen tarvitse olla kohtuullinen ainoastaan velallisen näkökulmasta. Ostajan on kuitenkin pidettävä huolta siitä, etteivät kateoston kustannukset muodostu tarpeettoman suuriksi, koska hänen tulee toimia sen vaihtoehdon mukaan, josta aiheutuu vähiten kustannuksia.

¹³² HE 93/1986, s. 129–130.

¹³³ ICC 8128 Basel.

6.3 Katemyynnin kohtuullisuus ja huolellisuus

Katemyyntiä koskettavat periaatteessa samat kohtuullisuus- ja huolellisuusvaatimukset kuin kateostoa ja ne ratkaistaan tapauskohtaisesti¹³⁴. Katemyynnin huolellisuusvaatimus liittyy erityisesti katekaupan hintaan ja myyntikanaviin. Myyjällä on oikeus suorittaa katemyynti alhaisempaan hintaan, mikäli tavaran ominaisuudet voivat sitä edellyttää tai sellaista kauppakumppania ei löydy, joka olisi valmis maksamaan täyden hinnan.

Saksalainen ostaja ja italialainen myyjä olivat tehneet sopimuksen pekonin toimittamisesta (200 tonnia) kymmenessä erässä. Sopimuksen mukaan pekoni tuli olla valmiiksi pakattuna. Ostaja ilmoitti ennen ensimmäisen erän toimittamista toimittavansa pekonin pakkaamatta ja ostaja hyväksyi tämän. Ostaja kieltäytyi vastaanottamasta kuutta viimeistä erää, koska tulli oli huomauttanut pakkaamattoman pekonin kunnosta. Myyjä suoritti katemyynnin 6 viimeisen erän osalta noin 25 % sopimuksen mukaiseen hintaan verrattuna ja vaati 75 % korvattavaksi hinnaneron.

Tuomioistuimen mukaan myyjä oli oikeutettu purkamaan sopimuksen, koska ostaja oli hyväksynyt pakkaamattoman pekonin toimittamisen, eikä hän suostunut vastaanottamaan tavaraa.

Tuomioistuimen päätöksen mukaan myyjä ei kuitenkaan ollut täyttänyt vahingonrajoittamisvelvollisuuttaan, koska hän ei ollut suorittanut katemyyntiä kohtuullisella tavalla, kuten CISG:n 75 artiklassa vaaditaan. Näin ollen katemyynti ei voinut tulla hinnaneron laskuperustaksi, vaan vahingonkorvaus määräytyi 76 artiklan, eli abstraktin hinnaneron mukaan.¹³⁵

Kaupan laji ja tavaran laatu osoittavat normaalisti katemyynnin huolellisuuden, eli hinnan kohtuullisuuden rajat. Jos kysymyksessä on nopeasti pilaantuva tai sesonkitavara, niin katemyynti 25 %:n hintaan ei välttämättä ole kohtuuton, mikäli parempaa hintaa maksavaa ostajaa ei pystyttävä löytämään. Hinnan kohtuullisuutta arvioitaessa voidaan kysyä, olisiko alkuperäinen sopimuskumppani valmis maksamaan alennetun hinnan? Jos näin, niin onko myyjä velvollinen suorittamaan katemyynnin alkuperäisen ostajan kanssa ja vaatimaan kauppahinnasta puuttuvaa osaa hinnanerotkorvauksena?

Hollantilainen myyjä ja espanjalainen ostaja olivat tehneet vuonna 1993 sopimuksen 800 000 juuttisäkin toimittamisesta, hintaan 0,60 \$ per säkki. Ostaja halusi sopimuksen solmimisen jälkeen neuvotella hinnasta, johon myyjä ei suostunut, jonka seurauksena myyjä purki sopimuksen. Tämän jälkeen myyjä suoritti katemyynnin hintaan 0,30 \$ per säkki, ja vaati ostajaa suorittamaan korvausta hinnanerosta. Katemyynnin hinta oli huomattavasti alhaisempi, minkä ostaja olisi ollut valmis maksamaan.

¹³⁴ Schlechtriem 2007, luku 2.1.

¹³⁵ Oberlandesgericht Hamm 19 U 97/91.

Espanjan korkein oikeus totesi tuomiossaan, ettei myyjä ollut täyttänyt artikla 77:n mukaista vahingonrajoitusvelvollisuuttaan erityisesti siksi, että myyjä oli suorittanut katemyynnin vain muutama päivä sopimuksen purkamisen jälkeen. Tuomioistuin alensi myyjälle maksettavan vahingonkorvauksen määrää konkreettisesta hinnanerosta alkuperäisen sopimuksen mukaisen hinnan ja ostajan uudelleen neuvotteleman hinnan erotukseksi.¹³⁶

Katemyynnin tulee olla vahingonrajoitusvelvollisuuden täyttävä oikeustoimi, eli myyjän pitää menetellä samalla tavoin kuin tilanteessa, jossa hän ei voisi vaatia vahingonkorvausta keneltäkään. Tämän vuoksi myytävä tavara on ennemmin luovutettava alennuksella ostajalle, kuin suorittaa katemyynti vielä alhaisemmalla hinnalla kolmannen kanssa. Tällaisissa tapaukset ovat selvästikin ongelmallisia – voidaanko alempi hinta tulkita myönnetyksi alennukseksi ja voidaanko hinnanerokorvausta enää vaatia? Jos velkoja pystyy osoittamaan tehneensä katesopimuksen velallisen kanssa, niin hänellä on normaalisti oikeus hinnanerokorvaukseen.

Katemyynnin huolellisuutta arvioitaessa myös myyntikanavien valinnalla on merkitystä. Huolellisuusvaatimuksen katsotaan yleensä täyttyneen, mikäli katemyynti on suoritettu esim. lainvoimaisesti julkisessa huutokaupassa. Lainvoimainen huutokauppaan ei ole huolellisuusvaatimusta täyttävä toimenpide, mikäli huutokaupan järjestävä osapuoli ei toimi lojaliteettiperiaatteen asettamissa rajoissa.

Pankki oli realisoitunut Oy B:n lainan vakuudeksi asettaman aluksen julkisella huutokaupalla n. 100 000 € hintaan, ostamalla sen itselleen. Huutokauppa oli ollut lainvoimainen ja vastaajapankki oli pyrkinyt jo ennen pakkohuutokauppaa aktiivisesti löytämään alukselle ostajan. Pian huutokaupan jälkeen pankki oli myynyt aluksen n. 400 000 € hintaan saksalaiselle yhtiölle X. Oy B:n mukaan, pankki huutaessaan aluksen itselleen 100 000 € oli tiennyt saavansa myytyä sen välittömästi eteenpäin 400 000 € ja samalla pankin puolesta toimineet olivat tietoisesti aiheuttaneet asiakkaalleen Oy B:lle 300 000 € edestä vahinkoa.

Rauman käräjäoikeuden mukaan pakkohuutokauppa oli suoritettu oikein, sillä se oli kuulutettu virallisessa lehdessä ja sanomalehdessä. Myynti todettiin toimitetuksi nostohuudoin. Korkeimman tarjouksen aluksesta oli tehnyt Pankki, ja huuto oli hyväksytty. Aluksen ostaminen pakkohuutokaupassa, ei edellä selostetut seikat huomioon ottaen, loukannut aluksen omistajan etua. Pankki ei ollut KO:n mukaan rikkonut huolenpito-velvollisuutta. Näillä perusteilla KO hylkäsi B:n kanteen

B valitti tuomiosta Turun Hovioikeuteen. HO:n perusteluissa käy ilmi, että lojaliteetti-velvollisuus on voimassa sopimusoikeudessa yleisenä periaatteena ilman nimenomais- ta säännöstä tai sopimusehtoa. Lojaliteettivelvollisuus koskee siten myös luotto- ja

¹³⁶ Tribunal Supremo (Espanja) 454/2000.

panntaussopimusten osapuolia. Pankki on HO:n mukaan ollut velvollinen saamaan aluksen realisaatiosta mahdollisimman korkean hinnan, koska se olisi edullisin ratkaisu niin pankille kuin Oy B:lle. Koska pankin maksama kauppahinta on ollut vain 25 prosenttia sen X:ltä aluksesta saamasta kauppahinnasta, on se laiminlyönyt lojaliteettivelvollisuutensa Oy B:tä kohtaan ostaessaan aluksen itselleen sanottuun hintaan. Erityisesti, jos pankin tiedossa on tuolloin ollut, että X tulee ostamaan aluksen huomattavasti korkeampaan hintaan. HO:n perusteluiden mukaan pankilla oli ollut tiedossa alukselle ostaja X jo ennen pakkohuutokaupan suorittamista ja näin se rikkoi lojaliteettivelvollisuutta.¹³⁷

Tapauksesta käy hyvin ilmi kuinka lojaliteettivelvollisuus sitoo osapuolia koko oikeussuhteen ajan. Vaikka tapauksessa ei olekaan kysymys sopimuksen purkamisen jälkeisestä irtaimen katekaupasta, niin se osoittaa hyvin, kuinka vahingonrajoitus- ja lojaliteettivelvollisuudet ovat yhteydessä toisiinsa. Osapuoli ei saa toimia pelkästään oman edun näkökulmasta, vaikkakin se olisi lain rajoissa tapahtuva toimenpide.

Myyntikanavien valinnalla on merkitystä erityisesti kansainvälisen kaupan yhteydessä. Tällöin katemyyntien on lähtökohtaisesti tapahduttava kansainvälisesti, koska katemyyntien suorittaminen liian pienillä markkinoilla voi johtaa huolellisuusvaatimuksen rikkomiseen.

Tanskalainen japanilaisten moottoripyörien maahantuojaja (myyjä) ja saksalainen moottoripyörien jälleenmyyjä (ostaja) olivat tehneet syksyllä 1999 sopimuksen 1600 moottoripyörän toimittamisesta. Saksalainen ostaja laati tilauksen tekemänsä myyntiennusteen perusteella. Kauppahinta oli sidottu Japanin jenin kurssiin. Euron ja jenin valuuttakurssikehitys oli ostajan kannalta epäsuotuisa, niinpä hän pyysi hinnanalennusta maahantuojalta ja moottoripyörien valmistajalta, joka ei suostunut siihen. Ostaja kuitenkin teki uuden tilauksen vuonna 2000, jonka jälkeen hän perui kaikki jo suorittamansa tilaukset. Myyjä reagoi välittömästi ostajan peruutukseen ja hän antoi alennuksen puoleen moottoripyörien määrästä. Ostaja ei kuitenkaan ollut tyytyväinen myyjän toimintaan, sillä hänen mukaansa myyjän olisi pitänyt vaatia japanilaiselta valmistajalta alennusta. Ostaja kieltäytyi vastaanottamasta toimitusta. Myyjä purki sopimuksen ja ilmoitti ostajalle aloittavansa moottoripyörien katemyynnin Tanskassa. Myyjä vaati ostajalta vahingonkorvausta hinnanerosta katemyyntien jälkeen, joka kesti lähes 5 vuotta. Ostaja vastusti vahingonkorvauskannetta vedoten oikeuteensa toimituksen peruuttamiseen. Lisäksi ostaja näki, ettei myyjä ollut suorittanut katemyyntiään kohtuullisesti, koska katekauppa käytiin ainoastaan Tanskassa. Ostajan mukaan moottoripyörien hintataso ja markkinat olivat paremmat muualla Euroopassa verrattuna Tanskaan.

Tanskan alemmissa oikeusasteissa tapaus ratkaistiin Myyjän eduksi. Hinnaneron lisäksi ostaja oli velvollinen korvaamaan moottoripyörien varastoinnista syntyneet kulut. Ostajan vahingonkorvausvelvollisuus nousi kokonaisuudessa lähes 4 miljoonaan Tanskan kruunuun.

Ostaja valitti tuomiosta Tanskan korkeimpaan oikeuteen, joka yhtyi alempien oikeusasteiden tuomioon myyjän oikeudesta purkaa sopimus, mutta se alensi maksettavan

¹³⁷ Turun HO 15.12.2006 2678.

vahingonkorvauksen määrää. Tanskan korkeimman oikeuden enemmistön mukaan katemyynnit eivät olleet tapahtuneet kohtuullisessa ajassa (5 vuotta), eivätkä kohtuullisella tavalla (katemyynti pelkästään Tanskassa). Vahingonkorvauksen määrää alennettiin 2 miljoonaan Tanskan kruunuun. Korkeimman oikeuden vähemmistön mielestä katemyynnit oli suoritettu oikein. Heidän mukaansa ostaja olisi voinut itse suorittaa katekaupan paremmin, koska hänellä olisi ollut paremmat tai ainakin yhtä hyvät mahdollisuudet katemyyntien toteuttamiseen muualla Euroopassa.¹³⁸

Tapauksessa niin Tanskan korkeimman oikeuden enemmistön kuin vähemmistön kannat ovat puollettavissa. Myyjän toimiessa kansainvälisillä markkinoilla hänen voidaan olettaa suorittavan katekauppansa myös kansainvälisesti. Toisaalta olisiko saksalaisella ostajalla ollut kuitenkin paremmat tai yhtä hyvät mahdollisuudet suorittaa moottoripyörien jälleenmyynti? Jos näin, niin oliko myyjältä enää kohtuullista vaatia katemyyntien suorittamista kansainvälisesti, koska hän erikseen ilmoitti ostajalle tekevänsä katemyynnit kotimaassaan Tanskassa. Ostajalla on siis ollut tiedossa myyjän suorittamien katemyyntien kohdemarkkinat. Jos ostajan mielestä katekauppa olisi pitänyt käydä isommilla markkinoilla, kuten Saksassa, niin olisiko hänen pitänyt itse suorittaa moottoripyörien jälleenmyynti. Nähtävästi ostajalla olisi ollut siihen paremmat lähtökohdat.

Katemyyntikanavien kohtuullisuus- ja huolellisuuskysymykset ratkaistaan tapauskohtaisesti ja niiden kansainvälisestä suorittamisesta voi aiheuta myös huomattavia lisäkustannuksia.

Sveitsiläinen myyjä ja italialainen ostaja olivat sopineet teollisuustuotteiden toimittamisesta. Myyjä oikeutetusti purki sopimuksen, koska ostaja ei ottanut tavaraa vastaan. Myyjä alkoi suorittaa vahingon rajoittamiseksi katemyynnin. Myyjä onnistui käymään katekaupan filippiiniläisen ostajan kanssa. Velallisen (italialainen ostaja) mukaan katemyynti oli suoritettu liian alhaiseen hintaan. Myyjä kuitenkin osoitti, että hän oli tuloksetta yrittänyt solmia katesopimuksen kahden muun kumppanin kanssa. Lisäksi tavaran markkinahinta oli laskemassa. Näiden perusteluiden vuoksi tuomioistuimien katsoi katemyynnin tapahtuneen kohtuullisesti ja huolellisesti, vaikka se oli tehty huomattavasti alhaisempaan hintaan.¹³⁹

Edellä mainituista tapauksista huomaa, että katekaupalle voidaan asettaa hyvin yleisluontoisia kohtuullisuus- ja huolellisuusvaatimuksia, ja niiden laiminlyöminen ratkaistaan tapauskohtaisesti. Lisäksi erityisesti kansainvälisillä markkinoilla toimivan elinkeinonharjoittajan tulee tarkasti harkita, missä jakelukanavissa hän suorittaa katekauppansa. Yleissääntönä voidaan esittää, että jos velkoja on toiminut kunkin alan hyvän

¹³⁸ Højesteret 56/2006 (Tanska).

¹³⁹ ICC 10329/2000.

kauppatavan mukaisesti sekä sopimuksen purkamisen kuin katekaupan suorittamisen suhteen, niin hänen voidaan katsoa toimineen oikein.

Kaikissa tapauksissa katemyynti ei ole vahingonrajoittamisvelvollisuuden valossa perusteltu toimenpide, vaikka katemyynti olisikin suoritettu kohtuullisesti ja huolellisesti. Mikäli myyjällä on suuri tuotantokapasiteetti, ei katemyyntiä saa asettaa hinnaneron perusteeksi, koska myyjä olisi voinut hoitaa vastaavan myynnin joka tapauksessa. Katemyynnit kilpailisivat myyjän oman tuotannon kanssa. Tällöin myyjän on turvauduttava muihin vahingonkorvaussäädöksiin. Hänelle on edullisempaa ottaa vahinkolaskelmasaan huomioon saamatta jäänyt voitto, mikäli myyjä on oikeutettu ostajan sopimusrikkomuksen johdosta saamaan korvausta välillisestä vahingosta.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Routamo – Ramberg 1997, s. 524.

7 Katekaupan ajallisesta ulottuvuudesta

7.1 Hintakehityksen ja sen ennustettavuuden vaikutus katekauppa-ajatteluun

Katekaupalla on tarkoitus saattaa osapuolet sopimuksen purkamisen jälkeen mahdollisimman hyvään taloudelliseen asemaan. Ajankohta, jolloin velkoja on oikeutettu tai velvollinen suorittamaan katekaupansa, on melko selkeä kiinteähintaisten ja nopeasti pilaantuvien hyödykkeiden suhteen. Tällaisten hintakehitykseltään normaalien tuotteiden yhteydessä velkoja ei saa viivytellä katesopimuksen tekemisestä, sillä vahingonrajoittamisvelvollisuus edellyttää sen solmimista kohtuullisessa ajassa. Katekaupan ja sen pohjalta maksettavan hinnankerorvauksen kannalta haasteellisempia kysymyksiä ovat: milloin velkojan tulee suorittaa katekaupansa hintavaihteluille alttiilla markkinoilla ja kuinka velkojan pitäisi toimia ennakkollisen sopimusrikkomuksen yhteydessä.

Hintavaihtelulle alttiin tavarahan odotettava hintakehitys on merkittävin tekijä arvioitaessa katekaupan kohtuullisuus- ja huolellisuuskysymyksiä. Markkinahintojen ollessa huipussaan kateostosopimuksen solmiminen ei ole kohtuullinen toimenpide velallisen kannalta, jos hintojen lasku on ennustettavissa. Samalla tavoin katemyyntiä ei saa suorittaa hintojen ollessa matalammillaan. Markkinahintojen kehittymisen täsmällinen ennustaminen on kuitenkin hyvin vaikeaa, joten katekaupan huolellisuuden arviointikin on haasteellista.¹⁴¹ Todistustaakka katekaupan kohtuullisuudesta ja huolellisuudesta on velallisella¹⁴². Tavarahan hintakehityksellä ja sen arvioinnilla on lähtökohtaisesti merkitystä niin abstraktin kuin konkreettisen hinnanerohan kannalta. Markkinahintojen kehittyessä epäedullisesti velkojan tulee viivästyksettä käyttää purkamisoikeuttaan ja suorittaa vahingonrajoittamisvelvollisuuden vaatimat toimenpiteet. Toisaalta voidaan kysyä, että toimiiko velkoja oikein viivyttyessään katemyyntiä markkinahintojen kohotessa? Tällöin myyjä saattaa vaatia sopimuksen purkuhetken abstraktin hinnanerohan korvaamista ja myydä tavarahan vielä myöhemmin korkeammalla hinnalla. Tällaisessa menettelyssä ei ole periaatteessa mitään väärää, sillä hinnanerolla on tarkoitus korvata myyjälle hintojen epäedullinen kehitys ja sen jälkeen myyjällä on oikeus määrätä hänelle kuuluvasta omaisuudesta.

¹⁴¹ Schlechtriem 2007, luvut 2.1.–2.3.aa).

¹⁴² Schlechtriem 2005, luku 2.2.

Toinen kysymys herää, pohdittaessa velkojan toiminnan kohtuullisuutta kaupan osalta, joka koostuu useammasta toimituserästä? Vahingonrajoittamisvelvollisuus voi edellyttää, että kateosto tehdään mahdollisimman nopeasti, jos esim. markkinahinnat ovat nousemassa. Tuleeko velkojan suorittaa kohdemarkkinoilla yksittäiset kateostot erikseen kunkin toimituserän kohdalla, vai purkaa koko sopimus myös tulevien toimituserien osalta? Markkinoiden ennalta-arvaamattomuuden vuoksi, on vaikeaa asettaa yleisiä sääntöjä velkojan oikeanlaiselle toiminnalle.¹⁴³

7.2 Katekauppa ennen sopimuksen purkamista

Konkreettisen hinnanerokorvauksen edellytys on kaupan purkaminen. Käytännössä viivästyksen ilmetessä sopimusrikkomuksen kohteeksi joutunut osapuoli saattaa kuitenkin suorittaa katekaupan jo ennen sopimuksen purkamista. Katekaupan avulla velkoja voi varmistaa liiketoimintansa toimivuuden ja näin samalla täyttää vahingonrajoittamisvelvollisuutensa. Tällainen on yleistä erityisesti silloin, kun velkoja on aloittanut lisäaikamenettelyn, mutta ei usko velallisen pystyvän suoriutumaan velvoitteistaan sen kuluessa.¹⁴⁴ Lisäaikamenettelyn aikana velkoja ei saa purkaa sopimusta, ellei velallinen erikseen ilmoita jättävänsä täyttämättä sopimusta.

Voidaanko ennen sopimuksen purkamista suoritettua katekauppaa asettaa hinnaneron laskuperustaksi vai tulisiko tällöin soveltaa abstraktia hinnanerokorvausta, koska katekauppaa ei ollut suoritettu oikein? Kysymykseen vaikuttaa huomattavasti tavaran hintakehityksen arviointi. Mikäli ennen sopimuksen purkamista suoritettu katekauppa osoittautuu velallisen kannalta edulliseksi, niin sen asettaminen hinnaneron perustaksi tyydyttäne molempia osapuolia. Jos tavaran hintakehitys on ollut velallisen kannalta epäedullinen, niin ennen sopimuksen purkamista suoritettua katekaupan asettaminen hinnaneron perustaksi ei todennäköisesti täytä velallisen odotuksia. Voiko velallinen vaatia abstraktin hinnaneron soveltamista tai jopa uuden katekaupan suorittamista, jos katekauppa on käyty ennen sopimuksen purkamista? Peter Schlechtriemin mukaan ennen sopimuksen purkamista käyty katekauppa voidaan asettaa hinnaneron laskemisen poh-

¹⁴³ Schlechtriem 2005, luku 2.2.

¹⁴⁴ Schlechtriem 2005, luku 2.3.

jaksi, vaikka hintakehitys olisi velallisen kannalta epäsuotuisa, mikäli velkoja ei voinut ennalta nähdä hintakehitystä.

”The higher costs of the earlier cover transaction are a consequence of the obligor's breach -- delay in performance -- and they are recoverable unless falling prices were foreseeable”¹⁴⁵

Ennen sopimuksen purkamista tapahtuvaa katekauppaa, kuten sopimuksen purkamisen viivyttämistä abstraktin hinnaneron kohdalla, ei saa tehdä tarkoituksella velallisen haitaksi. Jos velkoja toimenpiteet kuitenkin ovat vahingonrajoittamisvelvollisuuden mukaisia, niin ne tulee ottaa huomioon laskettaessa hinnanerokorvausta, vaikka ne tehtäisiin ennen sopimuksen purkamista.

Saksalainen myyjä ja englantilainen ostaja olivat sopineet rauta-molybdeeni-seoksen kaupasta. Kaupan solmimisen jälkeen myyjä ilmoitti, ettei hän pysty toimittamaan tavaraa sovittuun hintaa, niinpä ostaja suostui muuttamaan kauppaehtoja ehdolla, että toimitusaikaa lyhennettäisiin. Myyjä ilmoitti, että hän tarvitsee lisääaikaa ja hän samalla suostui maksamaan korvausta viivästyksestä. Myyjä ei kuitenkaan pystynyt toimittamaan tavaraa lisääjan kuluessa. Ostaja oli tehnyt kateoston lisääjan aikana, jotta hän pystyisi varmuudella suoriutumaan sopimuksesta kolmannelle.

Tuomioistuimen mukaan konkreettisen hinnaneron maksamisen kannalta ei ollut oleellista, se että oliko kateosto suoritettu ennen sopimuksen purkamista vai ei. Ostaja toimi hyvän liiketavan mukaisesti ja sopimuksen purkaminen ei ollut edellytys kateostolle ja CISG artikla 75 mukaisen konkreettisen hinnanerokorvauksen soveltamiselle. ”the Court stated that termination does not constitute a prerequisite for the application of Art. 75 CISG when termination is in any case possible”

Lisäksi tuomioistuimen mukaan kateosto ei ollut CISG artiklan 77 vahingonrajoittamisvelvollisuuden vastainen, vaikka kateosto tehtiin vasta huomattavan rauta-molybdeeni-seoksen markkinahinnan kohoamisen jälkeen.¹⁴⁶

Tapauksen ratkaisussa korostetaan velkojan liiketoiminnallisia näkökulmia. Mikäli velkoja ei olisi tehnyt katesopimusta ennen sopimuksen purkamista, niin hän olisi kärsinyt huomattavia vahinkoeriä. Vahingonrajoittamisvelvollisuuden voidaan nähdä asettaneen velkojalle edellytyksen kateoston suorittamiseen, vaikka sopimusta ei ollut vielä purettukaan¹⁴⁷.

¹⁴⁵ Schlechtriem 2005, luku 2.3.

¹⁴⁶ Oberlandesgericht Hamburg 1 U 167/95.

¹⁴⁷ Offermans 2006, luku 4.2.

7.3 Katekauppa ennakkollisen sopimuksen purkamisen yhteydessä

Sopimusosapuolella on oikeus sopimuksen purkamiseen tilanteessa, jossa sopimusta ei ole vielä rikottu, mutta olennainen rikkomus voidaan selvästi ennakoida. Velkojalla on ennakkoidun sopimusrikkomuksen yhteydessä oikeus turvata toimintavapautensa ja ryhtyä toimenpiteisiin, joilla estetään kuluja ja tappioita, joihin sopimuksen suorittamatta jättäminen johtaisi.¹⁴⁸ Ostajalla ja myyjällä voi olla oikeus tehdä kateosto tai -myynti kuten normaalin sopimuksen purkamisen yhteydessä. Sen tekemistä vahinkoa rajoittavana tekijänä voidaan edellyttää voimakkaammin erityisesti, jos sopimuksen purkamisen tapahtuu velallisen sopimuksen täyttämättä jättämisen ilmoittamisen seurauksena¹⁴⁹. Katesopimuksen tekemistä voidaan edellyttää varsinkin, kun velkojalla on käsitys markkinahintojen epäedullisesta kehittymisestä. Tällöin ei ole mielekäästä, että sopimusta ennakkollisesti rikkonut osapuoli joutuisi vastaamaan kokonaisuudessaan velkojalle syntymättömästä sopimusedusta. Eritoten, jos velkojalla on ollut mahdollisuus rajoittaa hänelle syntyvää vahinkoa.¹⁵⁰

Vaatteiden valmistaja (myyjä) ja jälleenmyyjä (ostaja) olivat sopineet vaatteiden toimittamisesta. Kauppasopimuksen mukaan myyjä oli velvollinen toimittamaan näytteitä kuukausi ennen tavarantoimitusta. Ostaja valitti tuotteiden laadusta 12 päivää näytteiden lähettämisen jälkeen, jonka johdosta myyjä toimitti viivästyksellä uudet näytekappaleet. Ostaja kuitenkin purki kaupan vedoten ennakkolliseen sopimusrikkomukseen, koska tilatut tuotteet olivat teetetty tiettyyn sesonkiin ja tavarantoimituksen oikea-aikaisuus oli sopimuksen kannalta olennaista.

Tuomioistuimen mukaan viivästys sesonkituotteiden osalta on olennainen sopimusrikkomus. Koska myyjä oli toimittanut virheelliset näytekappaleet ja sen vuoksi hän ei pystynyt toimittamaan tavaraa sopimuksen mukaiseen aikaan, niin ostajalla oli oikeus purkaa ennakkolliseen sopimusrikkomukseen vedoten.

Tuomioistuimen mukaan ostajalla (velkoja) ei ollut mahdollisuutta rajoittaa hänelle syntyvää vahinkoa, joten vahingonkorvausta ei vähennetty CISG artikla 77 perusteella.¹⁵¹

Tapauksesta käy hyvin ilmi, kuinka velvollisuus vahingonrajoittamiseen ja katekauppaan voi syntyä ainoastaan, silloin kun se ylipäättään on mahdollista. Velkoja ei voinut suorittaa kateostoa, koska sellaista tavarantoimitajaa ei ollut, joka olisi pystynyt suo-

¹⁴⁸ Routamo – Ramberg 1997, s. 430.

¹⁴⁹ Schlechtriem 2005, luku 2.4. Vrt. Rautio 2002 s. 20. Raution mukaan ostajalla ei ole oikeutta tehdä kateostoa ennakkoviivästyksen vedoten.

¹⁵⁰ Schlechtriem 2005, luku 2.4.

¹⁵¹ ICC 8786 Zurich.

riutumaan toimituksesta määräaikaan mennessä. Ennakollisella sopimuksen purkamisella velkoja esti turhien kustannusten syntymistä, sillä velallinen pystyi keskeyttämään sopimuksen täyttämisyrityksiensä.

Ennakollisen sopimusrikkomuksen ollessa väistämätön sekä riittävän olennainen, on sen kohteeksi joutuneella oikeus suorittamaan katekauppa¹⁵². Millä tavoin katekauppa tulisi käydä, että se täyttäisi hinnanerokorvauksen huolellisuus ja kohtuullisuus vaatimukset? Ennakollisen sopimusrikkomuksen johdosta suoritettun katesopimuksen tulisi vastata toimitusehdoiltaan alkuperäistä sopimusta. Näin suoritusajankohdan markkinahinnat ovat samat kuin alkuperäisen sopimuksen, eikä tavaran mahdollinen hintakehitys koituisi velallisen haitaksi tai hyödyksi. Ellei katesopimuksen toimitusehtoja saada vastamaan alkuperäistä sopimusta, niin katekauppaa ei välttämättä kannata käydä vielä ennakoidun sopimusrikkomuksen yhteydessä, vaan vasta olennaisen sopimusrikkomuksen tapahtuessa¹⁵³. Loukatun osapuolen ei kuitenkaan voida katsoa olevan velvollinen viivästyttämään katesopimuksen solmimista alkuperäisen sopimuksen täyttöhetkeen asti, jos se ei ole vahingonrajoittamisen näkökulmasta järkevää.¹⁵⁴

Velkojan kohtuullisen ja huolellisen toiminnan arviointi ennakollisen sopimusrikkomuksen yhteydessä on huomattavasti ongelmallisempaa kuin tavallisten sopimusrikkomusten yhteydessä. Ensinnäkin ennakollisen sopimusrikkomuksen olennaisuuden arviointi on vaikeampaa kuin tavallisten sopimusrikkomusten kohdalla. Toiseksi katesopimuksen ehtojen tulee vastata tarkemmin alkuperäistä sopimusta. Lisäksi tavaran hintakehitykselle tulee antaa painoarvoa enemmän kuin normaalin sopimuksen purkamisen yhteydessä.

¹⁵² Schlechtriem 2005, luku 2.4.

¹⁵³ Jos sopimuskumppani ilmoittaa, ettei hän tule täyttämään sopimuksen mukaista velvoitetta, niin katekauppaa ei tarvitse viivästyttää.

¹⁵⁴ Schlechtriem 2007, luku 2.3 c).

8 Johtopäätökset

8.1 Toimiva vaihdanta ja vahingonrajoittamisvelvollisuus – katekauppa-ajattelun lähtökohdat

Katekauppa tulee ymmärtää toimivaa vaihdantaa edesauttavana järjestelyinä. Oikeutta tai velvollisuutta katekauppaan tulisi punnita alkuperäisen sopimuksen tavoitteiden näkökulmasta. Jos sopimuksen tavoite on edesauttaa vaihdantaa, niin osapuolille on tarjottava mahdollisuus sen toteuttamiseen, vaikka se tarkoittaisikin alkuperäisen sopimussuhteen päättämistä.

Sopimusosapuolten purkamisen jälkeistä toimintaa tulee arvioida objektiivisesti. Subjektiiviset olosuhteet, kaupan laji ja sopimuksen sisältö ovat kuitenkin ne mittapuut, joilla toiminnan kohtuullisuuden objektiivinen arviointi suoritetaan. Vahingonrajoittamisvelvollisuus ja sopimussuhteen synnyttämä lojaliteetti ohjaavat velkojaa vaadittavaan käyttäytymiseen.

Irtaimen kaupan yhteydessä ostajan ja myyjän velvollisuuksien erilaisuudet luovat eron sopimuksen purkamisen jälkeiselle odotettavalle toiminnalle ja sen kohtuullisuudelle. Myyjän velvoitteen ollessa normaalisti puhdas luontoissuoritus ja ostajan rahasuoritus, voidaan velkojan kohtuulliselle toiminnalle asettaa ainoastaan yleinen sääntö – taloudellinen järkevyyt. Velkojan tulee menetellä samalla tavoin kuin tilanteessa, jossa hän ei voi vaatia vahingonkorvausta. Arvioitaessa velkojan sopimuksen purkamisen jälkeistä toiminnan kohtuullisuutta tulee muistaa, että kohtuullisuus koskettaa molempia osapuolia. Velallinen voi olettaa velkojalta kohtuullisia toimenpiteitä vahingon rajoittamiseksi, mutta toisaalta katesopimuksen tulee olla kohtuullinen toimenpide myös velkojan kannalta.

Hinnanerokorvauksen näkökulmasta ostajan ei voida katsoa olevan normaalisti velvollinen solmimaan katesopimusta, koska hänellä on mahdollisuus vedota abstraktia hinnaneroa koskeviin säädöksiin¹⁵⁵. Myyjällä on periaatteessa samat oikeudet, mutta katemyyntiä voidaan eräissä tapauksissa edellyttää voimakkaammin hinnanerokorvauksen

¹⁵⁵ Lukuun ottamatta laadultaan vaikeasti määritettäviä hyödykkeitä, kuten hiiltä.

perusteeksi kuin kateostoa¹⁵⁶. Toisaalta sekä ostajalla että myyjällä on rajoituksia hinnanerokorvauksen saamiseen. Ostajalla ei ole mahdollisuutta suorittaa kateostoa tai vaatia hinnanerokorvausta ainutlaatuisen esineen kaupan yhteydessä. Myyjä ei puolestaan pysty vaatimaan hinnanerokorvausta, jos hänellä on suuri tuotantokapasiteetti, jolloin katemyynnit kilpailisivat hänen omien tuotteidensa kanssa.

Katekaupan velvoittavuuden kannalta hinnaneron korvattavuus ei näyttele suurta roolia, koska velkojalla on normaalisti mahdollisuus valita, kumpaan hinnaneron laskemistaan hän haluaa vedota. Katesopimuksen tekeminen on kuitenkin erityisen tarpeellista, jos sen avulla voidaan estää seurausvahinkojen syntyminen tai laajentuminen. Tällöin velkoja ei saa jättäytyä passiiviseksi ja olettaa vahingonkorvauksen joka tapauksessa takaavan hänelle sopimuksen mukaisen edun. Velkojan laiminlyödessä katesopimuksen solmimisen, ei velallista voida pitää vastuussa seuraamusvahingoista. Velvoite seuraamusvahinkojen rajoittamiseen koskettaa lähinnä ostajaa, koska myyjälle ei niitä sopimuksen purkamisesta normaalisti synny.

8.2 Luontoissuorituksen ja katekaupan vahingonkorvausoi- keudellinen yhteys

Katesopimusajattelu voidaan nähdä luontoissuoritusvelvollisuuden vastaisena. Mannermaisen oikeuden mukaan sen, joka sopimuksessa velvoittuu luontoissuoritukseen, on se myös täytettävä. Luontoissuoritusvelvollisuuden vallitessa velallinen ei voi vapautua pelkällä vahingonkorvauksella, mikäli velkoja vaatii suoritusvelvollisuuden luontoistäyttöä. Usein velkojalla ei kuitenkaan ole intressiä vaatia luontoissuoritusta, koska hän voi saada sopimuksen mukaisen taloudellisen edun monesti vahingonkorvauksen tai katesopimuksen kautta.¹⁵⁷ Luontoissuoritusvastuuta rajoittavatkin mm. luontoistäytännön epätarkoituksenmukaisuuteen perustuvat varaukset. Tällaisesta epätarkoituksenmukaisuudesta voidaan puhua silloin, kun velkojalla on muut oikeuskeinot käytettävissä, kuten katesopimuksen tekeminen. Tällöin vahingonkorvaus on yleensä riittävä tehoste sopimusrikkomuksen seurauksena. Luontoissuoritusvastuun näkökulmasta voidaan kysyä, onko nykyisessä oikeuskehityksessämme katekaupalla annettu luontoistäytäntöä rajoittavaa merkitystä?

¹⁵⁶ Tavaralla ollessa esim. nopeasti pilaantuvaa voidaan katemyyntiä edellyttää .

¹⁵⁷ Hemmo 2003b, s. 192.

Katesopimusajattelu ja luontoissuoritusvelvollisuus tulee nähdä toisiaan tukevinä sopimusoikeudellisina järjestelyinä, jotka takaavat sopimuksen mukaisen suoritteen saatavuuden sitä tarvitsevalle osapuolelle. Sopimussuorituksen ollessa laadultaan sellainen, ettei sitä pystytä korvaamaan katesopimuksella tai muulla katetoimenpiteellä, tulee luontoissuorituksen täyttämiseksi antaa painoarvoa. Periaatteellinen oikeus luontoissuoritukseen onkin merkittävin niissä tilanteissa, joissa katesopimuksen tekeminen on mahdotonta. Hyvä esimerkki luontoissuorituksen käytettävyydestä on ainutlaatuisten esineiden kauppa. Ostajalla ei ole tällöin mahdollisuutta saada suoritetta muualta, joten kateoston vaatiminenkaan ei ole järkevää.

8.3 Kauppalaian sääntelyn vanhentuneisuudesta hinnaneron määrittämisen näkökulmasta

Kauppalaki on hinnaneron määrittämisen näkökulmasta sääntelyltään osittain vanhentunut. Ensinnäkin KL 69 §:n mukaan abstraktin hinnaneron määrittävä käypähinta lasketaan tavaran luovuttamispaikkakunnan markkinahintojen perusteella, eli jossa tavaran luovutus tapahtui tai sen olisi pitänyt tapahtua. Kauppalaian esitöissä hinnaneron määrittäminen liitetään tiukasti luovuttamispaikkakunnan hintoihin. Nyky-yhteiskunnassa lähes kaikkien tuotteiden markkinoiden ollessa globaaleja, ei markkinahintoja ole järkevää sitoa tiettyyn fyysiseen paikkaan, tai markkina käsite tulisi ainakin tällöin ymmärtää laajasti. KL 69 §:n käypää markkinahintaa ei olekaan järkevää ymmärtää yhtä suppeasti kuin lainsäätäjä on 1980-luvulla tarkoittanut. Vähintäänkin CISG:n muun paikkakunnan hinnan sovellettavuus, jossa kuljetuskustannukset otetaan huomioon, tulisi olla mahdollista kauppalaian alaisessa toiminnassa.

Toiseksi Kauppalaian jako erityis- ja lajitavarakauppaan, ei ole toimiva käsitepari hinnaneron määrittämisen näkökulmasta. Ostajan KL 26 §:n erityisesineen kaupan purk rajoitteet ovat perusteltavissa, mutta hinnaneron määrittämisen näkökulmasta niillä ei ole merkitystä. Erityisesinekaupan rajoitusten sijaan, tulisi painottaa ainutlaatuisten esineiden soveltamattomuutta hinnanerokorvauksiin, koska ainutlaatuisille esineille on mahdotonta määrittää markkina-arvoa ja vastaavaa tavaraa ei ole saatavissa muualta.

Myyjä voi kuitenkin normaalisti suorittaa katemyynnin hinnaneron perustaksi, vaikka sopimuskohde olisi ainutlaatuinen.

Käytännössä kauppalain ja CISG:n hinnaneroa koskevien säädösten sovellettavuudessa ei todennäköisesti ole eroja. Korkeimman oikeuden ratkaisuihin ei ole otettu kantaa kauppalain hinnaneroa koskeviin säädöksiin katekaupan yhteydessä, joten CISG:iin liittyvä oikeuskäytäntö lienee vallitsevaa myös kauppalain alaisessa toiminnassa.